

Mailáth György Tudományos Pályázat

*A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése
érvek, ellenérvek*

büntetőjogi szekció, joghallgató tagozat

jelige: avulsio

Tartalom

1. Bevezető gondolatok	1
1.1 Az életfogytiglani szabadságvesztésről.....	1
1.2 Érvek a TÉSЗ fenntartása mellett	2
1.3. Ellenérvek.....	3
2. TÉSЗ Európában és hazánkban.....	8
2.1. Európai kitekintés.....	8
2.2. TÉSЗ a 2012. évi C. törvény hatálybalépése óta	9
3. Strasbourgі vetület	10
3.1. <i>Kafkaris v. Cyprus</i>	10
3.2. <i>Iorgov (II) v. Bulgaria</i>	13
3.3. <i>Vinter and Others v. the United Kingdom</i>	15
3.4. <i>Murray v. the Netherlands</i>	21
3.5. <i>László Magyar v. Hungary</i>	22
3.6. A strasbourgі gyakorlat értékelése	24
4. Az ítéletek hazai jelentősége	27
4.1. Az ítéletek politikai fogadtatása.....	27
4.2. A hazai és a nemzetközi jog harmonizációja	29
4.3. Az Alaptörvény helyes értelmezése	31
4.4. Az Alkotmánybíróság lehetséges döntései.....	35
4.5. A felülvizsgálatról	36
4.6. A köztársasági elnöki kegyelemről	38
4.7. A személyi szabadság joga és a TÉSЗ viszonya.....	38
4.8. A nemzeti szuverenitás kérdéséről.....	39
5. Zárszó	41
6. Bibliográfia	43

1. Bevezető gondolatok

A ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye hosszú ideje áll az időnként fel-fellobbanó intenzitású alkotmányossági viták középpontjában. A probléma tehát nem újkeletű, a jogirodalomban is számos szerző fogalmazta már meg álláspontját a kérdéstről. E munka megszületését a nemzetközi jogi kontextus utóbbi időben tapasztalt jelentős változása indokolta, meggyőződésem szerint ugyanis az új jogi helyzet az eddig elhangzott érvek újragondolását teszi szükségessé. A dolgozat a kérdésben már felhozott szempontok számbavételét követően rövid komparatív-historikus vizsgálatot végez, áttekinti a releváns strasbourgi esetjogot, majd – a menet közben felmerülő kérdések megválaszolása mellett – a jogi helyzet rendezésének lehetséges útjait is igyekszik felvázolni. Mindeközben igyekszem tartózkodni az értékválasztáson alapuló, s ez okból inherens módon szubjektív állásfoglalástól. A felmerülő érvek minőségét ehelyett objektív, dogmatikai-logikai módszerrel törekszem vizsgálni. A dolgozatban többhelyütt megfogalmazott kritika címzettje tehát mindig a plasztikusan szemlélt konkrét érv, és sohasem az azt magáévá tévő személy, plénum vagy ideológiai rendszer. Megközelítésében a dolgozat magáévá teszi JAKAB ANDRÁSNAK – a Bécsi Iskolával szembehelyezkedő – álláspontját, mely szerint a jogtudománynak a lehetséges normaértelmezések felvázolásán felül a legjobb, az alkalmazandó interpretáció érvekkel alátámasztott megnevezése is feladata.¹ Ennek szellemében igyekszem én is a legjobb meggyőződésemnek megfelelően – olykor egyenesen vitaindító szándékkal – állást foglalni az egyes kérdésekben.

1.1 Az életfogytiglani szabadságvesztésről

A nyugati világnak a halálbüntetéssel kapcsolatos, két évszázada tartó küzdelmében talán a legrégebben fennálló kérdés, hogy milyen alternatív büntetést alkalmazzanak az élet elvételét kiiktató jogrendszerek – kezdi az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos elemzését a halálbüntetés eltörléséért küzdő neves amerikai professzor, HUGO ADAM BEDAU,² s e megállapítása igaz Európára is.³

Legkézenfekvőbb alternatívának az életfogytig tartó szabadságvesztés (ÉSZ) mutatkozik. E büntetési nemnek azonban már az elnevezése sem problémamentes: nem mindig, sőt tipikusan

¹ JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2007. pp. 22sk.

² BEDAU, HUGO ADAM: *Imprisonment vs. Death: Does Avoiding Schwarzschild's Paradox Lead to Sheleff's Dilemma?* In: *Albany Law Review* (1990) 54 (3/4), 481–495. p. 481.

³ A német jogrendszerbe például a II. világháború után, a halálbüntetés abolícióját követően került be az életfogytig tartó szabadságvesztés. RASCH, WILFRIED: *the effects of indeterminate detention – A Study of Men Sentenced to Life Imprisonment*. In: *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 4. (1981) 417–431. p. 417., míg Anglia és Wales jogában az 1965-ös *Murder (Abolition of Death Penalty) Act* törölte el a halálbüntetést, helyette kötelezően TЭСZ kiszabását rendelve el. Vö.: <http://goo.gl/egU7SY> [A korszerű, rövidített URL-t tartalmazó hivatkozást az Alkotmánybíróság is használja, így azt a dolgozatban is megengedhetőnek ítélem. Vö. pl: 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás § 32.]

nem azt jelenti, hogy az elítéltnak még az elméleti esélye sincs meg a feltételes szabadulásra.⁴ Szokatlanak nevezi e szankciót érvelésében az angol bíró, LORD MUSTILL:

„Az életfogytiglani büntetés a tekintetben is egyedi, hogy a bírónak ítéletében olyan szavakat kell használnia, amelyek jelentése és valódi értelme eltér; a szavak nem fedik a ténylegesen kiszabott büntetést. [...] És bár mindenki tudja, hogy a kiejtett szavak mit nem jelentenek, azt, hogy valójában mi a jelentésük, nem tudja senki sem – minthogy az elítélt büntetésének tényleges hossza számos tényező függvénye.”⁵

De lege lata meg kell különböztetnünk a mérsékelhető életfogytiglani szabadságvesztést (MÉSZ) a ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztéstől (TÉSZ). *De lege ferenda* helyesebb volna előbbire a határozatlan tartamú szabadságvesztés kifejezés,⁶ míg utóbbira – megkülönböztető jelző nélkül – az életfogytiglani szabadságvesztés kifejezés.⁷ Jelen dolgozatnak csak az utóbbi, a felülvizsgálat lehetőségét az ítéletben kizáró büntetés képezi tárgyát.

1.2 Érvek a TÉSZ fenntartása mellett

1.2.1. A közrend védelme

A TÉSZ szükségessége mellett leggyakrabban elhangzó – és már a Csemegi-kódex kapcsán felmerült⁸ – érv, hogy a halálbüntetés eltörlését követően ez a szankció az egyetlen alkalmas eszköz arra, hogy a legsúlyosabb bűnök elkövetőit ki lehessen zárni a társadalomból.⁹ Ez a büntetés hatékonyan szavatolja a társadalom védelmét¹⁰ a különösen veszélyes elkövetők ellen, egyben kiküszöböli a halálbüntetés azon rizikófaktorát, hogy az esetlegesen alaptalanul elítélt személyeket ez utóbbi büntetés esetén rehabilitálni lehetetlen.¹¹ A TÉSZ a speciális prevenció mellett a generális prevenciót és a társadalmi igazságérzet helyreállítását is hatékonyan szolgálja.

A generális prevencióhoz kapcsolódó következő érv, hogy a TÉSZ fenyegetése a potenciális gyilkosok elrettentését is szolgálja.¹² A bűnelkövetők viselkedésének leírására CORNISH és CLARKE a racionális döntések elméletét¹³ dolgozta ki: eszerint a kriminális magatartást is megelőzi egyfajta haszon/kockázat-arány felállítása, s a bűn útjára kevesebben lépnek,

⁴ NAGY FERENC: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához*. Budapest, HVG-ORAC, 2005. p. 209.

⁵ *R v. Secretary of State for the Home Department, ex p. Doody* [1993] UKHL 8 (24 June 1993) <http://goo.gl/NleW3n> Fordítás tőlem.

⁶ BRUSZT, ÁGNES: *Right to hope? Legal analysis of life imprisonment without parole*. the sis, CEU, Budapest College, 2010. p. 2. <http://goo.gl/Aj24n6>

⁷ TÓTH MIHÁLY: *Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetséges jövőjéről*. MTA JTI blog. <http://goo.gl/hlc4bv>

⁸ NAGY FERENC: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről*. In: *Cséka Ervin emlékkönyv*. Szeged, 1992. 377–398. p. 377.

⁹ POLGÁR ANDRÁS: *Egy szankció védelmében – A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről*. In: *Bűnügyi Szemle*. 2009/4, 39–43. p. 39.

¹⁰ A hazai TÉSZ-t kiszabó ítéletek elemzése során is a társadalom védelmét mutatta ki, mint legtöbbet hivatkozott indokot BRUSZT, ÁGNES: *Right to hope? Legal analysis of life imprisonment without parole*. the sis, CEU, Budapest College, 2010. p. 19. <http://goo.gl/Aj24n6>

¹¹ Hatályos jogunkban a perújítás jogintézménye szolgál biztosítékkal: 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról [Be.] 408. §.

¹² APPLETON, CATHERINE – GRÖVER, BENT: *the Pros and Cons of Life Without Parole*. pp. 606sk.

¹³ CORNISH, DEREK – CLARKE, RONALD [szerk.]: *the Reasoning Criminal*. Springer-Verlag, New York, 1986.

amennyiben a bűncselekménytől remélt azonos mértékű előny csak jóval nagyobb kockázat mellett realizálható.

1.2.2. Megtorlás, arányosság

Egy másik, gyakran felmerülő érv a büntetés megtorló aspektusára fókuszál: a legsúlyosabb, rendszerint emberélet kioltásával járó bűncselekmények adekvát szankciója – a halálbüntetés kiiktatása után is – csak olyan büntetés lehet, ami súlyában igazodik az elkövetett cselekményhez (proporcionalitás).¹⁴ WILLIAM J. BOWERS 1993-ban megjelent tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy a halálbüntetés támogatóinak túlnyomó része nem konkrétan e szankcióhoz ragaszkodik, az élet bűnös elvételét azonban csak hasonló súlyú retorzióval véli arányosíthatónak. Ezen érvelés alátámasztására a szerző saját és mások kutatásaira hivatkozik: 1985 és 1991 között több amerikai közvéleménykutatás készült, amelyben felmérték, a lakosság milyen aránya támogatja a halálbüntetést. Ezt követően a támogatóktól megkérdezték, hogy a TЭСZ és az áldozatnak teljesítendő jóvátétel bevezetése mennyiben váltaná ki számukra a halálbüntetést. Még azoknak a New York-iaknak,¹⁵ akik a halálbüntetés fenntartásának vonatkozásában a „határozottan támogatom” választ jelölték meg, 66%-a válaszolta, hogy ezen alternatívát elfogadhatónak tartja. Ugyanez az arány New York államban 56%, míg Nebraskában 57% volt. Kalifornia népességének 82%-a támogatta a halálbüntetést, a fenti alternatíva bevezetése azonban ezt az arányt 26%-ra szorította le.¹⁶ Elfogadva, hogy a TЭСZ amerikai és az európai támogatóinak vélekedése hasonló jellegű, arra a következtetésre juthatunk, hogy a fentiek alapján a TЭСZ az Európa Tanács országaiban egységesen eltörölt halálbüntetés egyetlen valós, társadalmilag elfogadott¹⁷ alternatívája.¹⁸

1.3. Ellenérvek

A felülvizsgálat lehetőségét kizáró büntetés ellen felhozott érvek általában az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosak (a hazai szakirodalomban ilyen szempontokat fogalmaz meg többek között BÁN TAMÁS,¹⁹ HAGYMÁSI KORNÉLIA,²⁰ JUHÁSZ ZOLTÁN,²¹

¹⁴ APPLETON, CATHERINE – GRÖVER, BENT: *the Pros and Cons of Life Without Parole*. p. 605.

¹⁵ New York város lakóit értve ez alatt.

¹⁶ BOWERS, WILLIAM J.: *Research Note on the Death Penalty: Capital Punishment and Contemporary Values: People's Misgivings and the Court's Misperceptions*. In: *Law & Society Review* (1993) 27/1, 157–176. pp. 163skk.

¹⁷ Ideértve magukat az elítélteket is. SOLT ÁGNES 2009-ben publikált, elítéltek bevonásával folytatott empirikus kutatási eredményei arra mutatnak, hogy az elítéltek mintegy 20%-a támogatta a TЭСZ intézményét. Ez az arány az e büntetéssel sújtott elítéltek körében sem változott jelentősen. SOLT ÁGNES: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata*. *Börtönügyi Szemle* 2009/2. p 97.

¹⁸ Az Egyesült Államokban a halálbüntetés-ellenes mozgalmak hatására számos államban vezettek be TЭСZ-t a *capital punishment* alternatívájaként. A halálbüntetést el nem törölő államokban is megfigyelhető jelenség, hogy a TЭСZ bevezetésének eredményeképp az esküdtszékek kevesebb halálos ítéletet mondanak ki. *A matter of life and death: the Effect of Life-without-Parole Statutes on Capital Punishment*. In: *Harvard Law Review*, Vol. 119, No. 6. 1838–1854. p. 1838. <http://goo.gl/0E8jKs>

¹⁹ BÁN TAMÁS: *A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények*. In: *Fundamentum* 1998/4. 119–127.

²⁰ HAGYMÁSI KORNÉLIA: *Végtelen idő a rácsok mögött*. In: *Börtönügyi Szemle*, 2009/2. 61–76.

²¹ JUHÁSZ ZOLTÁN: *Jog a reményhez. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről*. In: *Fundamentum*, 2005/II, 88–91.

KELEMEN ÁGNES,²² KÖHALMI LÁSZLÓ,²³ NAGY FERENC,²⁴ OROSZ BALÁZS,²⁵ TÓTH MIHÁLY²⁶ és VIG DÁVID²⁷), a TЭСZ-szel szemben felhozható szempontok áttekintését ezért indokoltnak tűnik ezen alapvető jog irányából elkezdni.

1.3.1. Az emberi méltóság eszméjének alkotmányos elismerése

Az emberi méltóság eszméjének alkotmányos elismerése – bár a filozófiában, teológiában és a jogban is régóta használatos e fogalom – relatíve újkeletű jelenség. A brazil,²⁸ német és ír alaptörvényekben jelent meg elsőként, az I. világháborút követő szociális problémák reflexiójaként. A II. világháborút követően általánosan elterjedt az emberi méltósághoz való jog alkotmányos megjelenítése, tartalmaz ilyen rendelkezést többek között a német, belga, svéd, portugál, spanyol, svájci, cseh, dél-afrikai, izraeli, iraki és iráni alapjogi katalógus. Más alapjogok kontextusában említi az emberi méltóság jogát az olasz, görög, argentin, egyiptomi és török alkotmány. Akad ellenpélda is: az ír alaptörvény csak a preambulumban, a francia, kanadai és amerikai alapokmány pedig egyáltalán nem tartalmazza a méltóság jogának *expressis verbis* deklarációját.²⁹

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB, Bíróság) esetjogában már 1958-ban megjelenik az emberi méltóságra, mint mögöttes értékre (*underlying principle*) való hivatkozás,³⁰ a kifejezést azonban az Egyezmény főszövege nem, csak a 2002-ben elfogadott, a halálbüntetés abszolút tilalmát deklaráló 13. kiegészítő jegyzőkönyv tartalmazza. Az emberi méltóság e jellegéből fakadóan mindig valamely más – jellemzően a 3. – cikkel összefüggésen jelenik meg, sosem önálló hivatkozási alapként.

²² KELEMEN ÁGNES: *A halálbüntetés eltörlése és az életfogytiglani szabadságvesztés gyakorlata Angliában*. Magyar Jog, 1991/1. 43–49.

²³ KÖHALMI LÁSZLÓ: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés a magyar büntetőjogban*. Börtönügyi szemle, 2006/3. 35–43. p. 43.

²⁴ NAGY FERENC bevezetése óta folyamatosan, számos fórumon kritizálja a TЭСZ-t, vö. pl: NAGY FERENC: *Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépességről*. In: Börtönügyi Szemle 2013/1. 1–16.; NAGY FERENC: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához*. Budapest. HVG-ORAC, 2005. p. 176.; NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, HVG-ORAC, 2011. p. 278.

²⁵ *Lassan hozzáfoghatunk a tényleges életfogytiglani büntetést ellenzők ligájának megalapításához*. FAHIDI GERGELY interjúja OROSZ BALÁZS ügyvéddel. Fundamentum, 1998/4. 33–38.

²⁶ TÓTH MIHÁLY: *Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről*. Online szaccikk. <http://goo.gl/1p5L9x>

²⁷ VIG DÁVID: *Izoláció a társadalomvédelem büvöletében: határozatlan ideig tartó szabadság-megvonás Európában*. In: Kriminológiai Tanulmányok 46. Budapest, 2009. 38–53.

²⁸ A brazil alkotmány jelenleg *expressis verbis* tiltja a TЭСZ-t: XLVII. cikk: *there shall be no punishment: b) of life imprisonment*. <http://goo.gl/ek68wR> Hasonló rendelkezéseket tartalmaz továbbá Portugália (30. cikk), Costa Rica (40. cikk), Kolumbia (34. cikk) és Salvador (27. cikk) alaptörvénye. Vö.: constituteproject.org.

²⁹ COHN, MARGIT– GRIMM, DIETER: *'Human dignity' as a constitutional doctrine*. In: TUSHNET, MARK – FLEINER, THOMAS – SAUNDERS, CHERYL [szerk.]: *Routledge Handbook of Constitutional Law*, New York, 2013. 193–205. pp. 194sk. <http://goo.gl/D8WRr>

³⁰ *Greece v. the United Kingdom*, no. 176/56.; *Becker v. Belgium*, no. 214/5. § 7.; később *Ireland v. the United Kingdom*, no. 5310/71. § 27; *S.W. v. the United Kingdom*, no. 20166/92. § 44.

1.3.2. A TÉSZ és az emberi méltóság viszonya a nemzetközi szerződésekben

A TÉSZ-t *expressis verbis* tiltó egyetlen³¹ nemzetközi jogi dokumentum a gyermek jogairól szóló, 1989-ben kelt New York-i Egyezmény, amely a gyermekek vonatkozásában fogalmazza meg a TÉSZ-re ítélet tilalmát.³²

Az egyezményt kihirdető magyar jogszabály szövege a következő:³³

[a]z Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy

a) gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni.³⁴

A szövegből az *interpretatio grammatica* és *-logica* módszerével az vezethető le, hogy az embertelen, megalázó büntetés tilalmát deklaráló bekezdés első mondatát a további szöveg egyrészt pontosítja, exemplifikatív jelleggel nevesítve a tilalmazott büntetés egyes válfajait, másrészt kiterjeszti a hatályát a nem gyermekkorú, de a büntetés jogalapjául szolgáló cselekményt 18 éves kor alatt elkövető személyekre is. Az *interpretatio systematica*-elv segítségével megállapítható továbbá, hogy az egyezmény az embertelen, megalázó büntetés tilalmát deklaráló bekezdésbe építette be. Azaz – legalábbis a 18 év alatti elkövetők esetén – a szöveg értelmében a TÉSZ embertelen, megalázó büntetés.

1.3.3. A közrend védelme

Azon érv ellen, miszerint a közrend hatékony védelme csak TÉSZ kiszabásával biztosítható, felvethető, hogy a későbbi felülvizsgálatot szintén bíró végzi, aki e szempontot is mérlegelni köteles, csakúgy, mint az ítéletet kiszabó kollégája. A későbbi vizsgálatnak az ítéletben való kizárása nem indokolt, hiszen a feltételes szabadságra bocsájtás nem alanyi joga az elítéltnak, a felülvizsgálatkor fennálló társadalmi veszélyessége kizárja azt.³⁵ Nem lehet tovább az elkövető társadalmi veszélyességére hivatkozni abban az esetben, ha 25 évvel az elítélést követően egy arra feljogosított bírói szerv ennek hiányát állapítja meg (*res judicata*). A felülvizsgálat lehetőségének kizárása egy élete végéig társadalomra veszélyes elkövető esetén tehát csupán a büntetés-végrehajtás oldalán jelent valamelyest többletjogot, ez azonban

³¹ Vö.: LÉVAY, MIKLÓS: *Life Imprisonment without Parole, Human Rights and Constitutionalism*. In: MATJAŽ AMBROŽ–KATJA–FILIPČIČ–ALEŠ ZAVRŠNIK [szerk.]: *Zbornik za Alenko Šelih. Essays in Honour of Alenka Šelih*. Ljubljana: Slovenska Akademija Znanosti in Umenosti, 2013. 331–341. p. 332. (A cikk hozzáférhetővé tételéért köszönettel tartozom a ljubljana Inštitut za kriminologijo-nak.)

³² Fiatalkorúra TÉSZ-t a világban szinte kizárólag az Egyesült Államokban lehet kiszabni. Az USA a Gyermekjogi Egyezményt – az ENSZ-tagországok közül egyedül Szomáliához hasonlóan – aláírta, de nem ratifikálta. Az Amnesty International és a Human Rights Watch közös, 2005-ös jelentése alapján kb. 14 országban lehet életfogytiglani büntetést kiszabni fiatalkorúra, azonban a jelentés úgy fogalmaz, sok esetben nem világos, hogy e büntetések mérsékelhetők-e. A világon az Egyesült Államokon kívül körülbelül egy tucat fiatalkorú tölthet TÉSZ-t, három országban (Dél-Afrika, Tanzánia, Izrael). vö.: Amnesty International and Human Rights Watch (2005): *the rest of their lives: Life without parole for child offenders in the United States*. New York: Human Rights Watch. <http://goo.gl/zzOpPN>

³³ Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény.

³⁴ 37. cikk a) pont

³⁵ Vö. BRUSZT, ÁGNES: *Right to hope? Legal analysis of life imprisonment without parole*. the sis, CEU, Budapest College, 2010. p. 19. <http://goo.gl/Aj24n6>

nehogy alapjogi, de praktikussági szempontból sem ellensúlyozza a TÉSZ-szel járó nehézségeket: a büntetés-végrehajtás szempontjából jellemzi kiemelkedően problémásnak e büntetést többek között KISZELY PÁL és NAGY ISTVÁN,³⁶ illetve GARAMI LAJOS.³⁷

1.3.4. A racionális teória

A racionális döntés elmélete visszaköszön a társadalmi meggyőződésben is: a súlyos bűncselekményeket követően a politika rendre szigorúbb szabályozást ígér, amely megközelítés mögött implicit módon az érdekvezérelt és ésszerű döntést hozó bűnelkövető hamis ideája húzódik.³⁸ A társadalom úgy véli, hogy ha a potenciális bűnelkövetőt a megemelt büntetési tétel elrettenti a bűncselekmény elkövetésétől. Ez a vélekedés főként a fiatalkori és az erős indulattartalmú bűnelkövetésre bizonyosan nem igaz, állapítja meg KORINEK LÁSZLÓ. Némi kapcsolat legfeljebb csak az ún. fehérgalléros bűnözés területén mutatható ki,³⁹ TÉSZ-t viszont szinte kizárólag minősített emberölés esetében szabnak ki,⁴⁰ erőszakos elkövetési mód híján pedig a fehérgalléros bűncselekmények eleve nem büntethetők e szankcióval.

A TÉSZ-szel fenyegetett bűncselekményekkel kapcsolatos bűnözés, az elkövetői motívumok és élethelyzet alaposabb vizsgálata után sokkal inkább irracionális, indulatvezérelt "döntésről" kel beszélni, aminek KORINEK szerint alapvető oka az, hogy a bűnelkövetésben túltreprezentált rétegek életviszonyai, döntési alternatívái túlságosan merevek és szűkek ahhoz, hogy egyetlen kockázati tényező, a „bűnözés árának” emelésével lényegesen megváltoztathatók lennének. Érdemi hozadéka a büntetési tételek emelésének legfeljebb a társadalom felé közvetített szimbolikus üzenet lehet⁴¹ – ez azonban nem legitimálhat alapjogi korlátozást sem, alapjogsértésről nem is beszélve.

1.3.5. A reménytelenség

A TÉSZ-t a halálbüntetés egyetlen valós alternatívájaként beállító érvelés sem problémamentes. Emberiességi szempontból ugyanis nem egyértelmű, hogy melyik megoldás hátrányosabb az elítélt számára. JOHN STUART MILL, akit a 19. század legnagyobb hatású angolszász filozófusának titulálnak,⁴² a következőképpen foglalt állást a kérdésben:

³⁶ KISZELY PÁL – NAGY ISTVÁN: *Az idő rabságában. A hosszú időre ítélték büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben.* In: Börtönügyi Szemle 2012/3. 1–16.

³⁷ GARAMI LAJOS: *Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának problémái.* In: Börtönügyi Szemle 1999/2. 56–63.

³⁸ TOPALLI, VOLKAN: *Criminal Expertise and Offender Decision-Making: An Experimental Analysis of How Offenders and Non-Offenders Differentially Perceive Social Stimuli.* In: British Journal of Criminology 45. (2005). 269–245. <http://goo.gl/nqffzv>

³⁹ KORINEK LÁSZLÓ: *Irányzatok a kriminológiai gondolkodás fejlődésében.* Budapest, 2005. pp. 91–96.

⁴⁰ Vö. Legfelsőbb Bíróság Bf. V. 93/2000. számú, az első jogerős magyar TÉSZ-t helyben hagyó végzése: „[a] ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása [...] általában csak a legsúlyosabb, több körülmény folytán is súlyosabban minősülő élet elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben indokolt.” Hasonló gyakorlatot mutat ki az osztrák jogban NAGY FERENC: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához.* Budapest, HVG-ORAC, 2005. p. 188.

⁴¹ KORINEK LÁSZLÓ: *A büntetőpolitika irányelvei Magyarországon.* In: JAKAB ANDRÁS – TAKÁCS PÉTER [szerk.]: *A magyar jogrendszer átalakulása.* Budapest, 2007. 473–497. pp. 478sk.

⁴² WILSON, FRED: *John Stuart Mill.* In: ZALTA, EDWARD N. [szerk.]: *the Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2014 Edition). <http://goo.gl/heCp6U>

„A legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőire kiszabott halálbüntetést éppen azon érv alapján veszem védelmembe, amellyel általában támadni szokták, s ez az elkövetővel szembeni humanitás: messze ez ugyanis a büntől való megfelelő elrettentés legemberségesebb módja. Amennyiben ugyanis a halálbüntetés kiszabásától viszolyogva olyan büntetést igyekszünk kigondolni, amely az élő ember elméjére van a halálhoz mérhető elrettentő hatással, olyan eredményhez jutunk, amely küllemében ugyan kevésbé zord – következésképp kevésbé hatásos –, a valóságban azonban [a halálnál] sokkal kegyetlenebb. [...] Mert vajon melyik büntetés súlyosabb – kitenni egy embert a gyorsan lesújtó halálnak, vagy élve bezárni sírjába, ahol talán hosszú élet vár rá a legnehezebb és legegységesebb körülmények között, híján bármifajta megkönnyebbülésnek vagy jutalomnak, elzárva minden kellemes látványtól és hangtól, megfosztva minden reménytől?”⁴³

MILL érvelése több okból is figyelemre méltó. Egyrészt megjelenik benne a remény, mint az élet egyik alapvető értéke, másrészt a TÉSZ embertelensége. Látható tehát, hogy a halálbüntetést támogató érvként is elképzelhető az elkövetővel szembeni humatárius megfontolások megjelenése. POLGÁR ANDRÁS a TÉSZ-t védelmébe vevő írásában PÁLINKÁS JÓZSEF-et hozza példának, aki szintén embertelen büntetésnek tartja a felülvizsgálati lehetőséget kizáró életfogytig tartó büntetést. POLGÁR ezt az érvet úgy igyekszik érvényteleníteni, hogy hozzáteszi, PÁLINKÁS a TÉSZ kritikáját a halálbüntetés melletti *argumentum*ként használta.⁴⁴ Ez érvelési hiba, hiszen egy állítás valóságtartalma, a TÉSZ embertelenségére vonatkozó validitása független attól, hogy milyen alternatív büntetés melletti vagy elleni érvként használjuk.

A végleges szabadságelvonást angol⁴⁵ és amerikai⁴⁶ szakirodalmi források egyaránt a halálbüntetés lassabb és az elítélte kedvezőtlenebb, elnyújtott kínzással egyenértékű változatának minősítik. Figyelemre méltó a kérdés kapcsán egy 2014. szeptember 15-i belga bírósági döntés, amely engedélyezte a TÉSZ-re ítélt, pszichopátiában szenvedő – de a büntethetőséghez és az önrendelkezéshez szükséges belátási képességgel rendelkező – elítélt kérelmezőnek az orvosi segítséggel végrehajtott "eutanáziát", azaz voltaképpen az asszisztált öngyilkosságot. Az ítéletből leszűrhető, hogy az emberi méltóság és az élethez való jogból levezethető önrendelkezési jog vizsgált aspektusait a szabadságvesztést kiszabó ítélet nem vonta el, így az megilleti az elítéltet is – aki a TÉSZ kilátástalansága helyett a halált választotta.⁴⁷

A fent kifejtetteken kívül magyar TÉSZ-es elítéltekkel végzett empirikus kutatások azt is alátámasztják, hogy a TÉSZ intézményének megszűnésében való hit és remény még esetükben is megóvó erővel bír.⁴⁸ A szabadulásban való reménykedés – főleg a magasabb intelligenciával rendelkező, összetettebb személyiségek esetében – alapvető fontosságú attitűdje a jól alkalmazkodó, azaz legkevesebb kockázatot jelentő, sikeres „túlélési

⁴³ JOHN STUART MILL beszéde. Elhangzott 1868. április 21-én az angol parlament Alsóházában a halálbüntetés eltörlését célzó törvényjavaslat vitáján. *Parliamentary Debates, House of Commons, 21 April 1868. Vol. 191 §§ 1848-49.* <http://goo.gl/10xKD7> Fordítás tölem.

⁴⁴ POLGÁR ANDRÁS: *Egy szankció védelmében. – A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről.* In: *Bűnügyi Szemle.* 2009/4, 39–43. p. 41.

⁴⁵ TALLACK, WILLIAM: *Penological and Preventive Principles.* London, 1889. p. 153. <http://goo.gl/0HYYYKL>

⁴⁶ JOHNSON, ROBERT – MCGUNIGALL-SMITH, SANDRA: *Life Without Parole, America's Other Death Penalty.* In: *the Prison Journal,* vol. 88/2 (2008). 328–346. p. 328. <http://goo.gl/KkAjjJ>

⁴⁷ BBC: *Belgian murderer Van Den Bleeken wins 'right to die'.* 2014. szeptember 15. <http://goo.gl/MMJQS5>

⁴⁸ ANTAL SZILVIA – SOLT ÁGNES: *A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata.* *Börtönügyi Szemle,* 2013/1. 65–71. p. 68.

stratégiával” rendelkező elítélteknek.⁴⁹ Azaz a reményt még a pozitív jogi értelemben reménytelen helyzetben lévő elítéltek sem minden esetben veszítik el.⁵⁰

2. TЭСZ Európában és hazánkban

2.1. Európai kitekintés

Az európai országok a legsúlyosabb büntetés jellege szerint négy kategóriába sorolhatók be.⁵¹

2.1.1 Tényleges életfogytiglani szabadságvesztés⁵²

E kategóriába tartozik Magyarországon felül Anglia és Wales,⁵³ Hollandia⁵⁴ és a nem együttműködő, maffiabűncselekmény miatt elítélt elkövetők vonatkozásában Olaszország.⁵⁵

2.1.2. Határozatlan ideig tartó szabadságvesztés hosszú kötelező minimumidővel

25 és 40 év közötti, hosszú kötelezően letöltendő részt követően biztosít feltételesen szabadságra bocsájtási lehetőséget Bulgária, Csehország, Észtország, Franciaország,⁵⁶ Lengyelország, Lettország, Oroszország, Románia, Szlovénia és Ukrajna jogrendszere.

2.1.3. Határozatlan ideig tartó szabadságvesztés alacsonyabb kötelező minimumidővel

Az e kategóriába sorolható országok közül a skála két végén Írország (7 év), és Svédország (18 év) áll. Jellemzően 10 és 15 év között határozza meg a legkorábbi felülvizsgálat lehetőségét Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Görögország, Németország,⁵⁷ és Svájc jogrendszere.

⁴⁹ ANTAL SZILVIA – SOLT ÁGNES: *A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata*. Börtönügyi Szemle, 2013/1. 65–71. p. 69.

⁵⁰ Többek között ezért vélem problémásnak a remény joga fogalmát. A részletes kritikához lásd 3.6.2. fejezet.

⁵¹ A kategorizáláshoz és az egyes országok törvényeire hivatkozáshoz egyaránt lásd VIG DÁVID: *Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében: határozatlan ideig tartó szabadság-megvonás Európában*. In: Kriminológiai Tanulmányok 46. Budapest, 2009. 38–53. pp. 40–47.

⁵² E kategóriánál alapvetően NAGY FERENC álláspontját vettem át. NAGY FERENC: *Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépességről*. In: Börtönügyi Szemle, 2013/1. 1–16.

⁵³ A brit szabályozásról részletesen lásd a 3.3. fejezetet.

⁵⁴ Ahol azonban létezik a királyi kegyelem intézménye, ezért VIG DÁVID nem sorolja a TЭСZ-t ismerő jogrendszerek közé. VIG DÁVID: *ibid.* p. 42.

⁵⁵ NAGY FERENC, *ibid.* p. 10., 41. lábjegyzet.

⁵⁶ A *Code Pénal* ismeri az életfogytig tartó szabadságvesztést, az esküdtszéknek ilyenkor nem kötelező meghatároznia a feltételes szabadulás legkorábbi időpontját. A 30 év után ilyen esetben is van lehetőség a bv.-bíró általi felülvizsgálatra. NAGY FERENC: *ibid.* p. 10, 42. lábjegyzet.

⁵⁷ A német szövetségi alkotmánybíróság nagy jelentőségű, 1977-ben hozott ítéletében a TЭСZ-t az emberi méltósággal és a jogállamiság princípiumával (*Rechtsstaatsprinzip*) összeegyeztethetetlennek találta. BVerfGE 45, 187 - *Lebenslange Freiheitsstrafe* (1977), különösen § 191. <http://goo.gl/f2Hg1X>

2.1.4. Határozott idejű szabadságvesztés

Csak határozott idejű szabadságvesztést ismer – 40 éves maximummal – Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Románia és Szerbia. Portugália,⁵⁸ Spanyolország,⁵⁹ Norvégia⁶⁰ és Izland⁶¹ joga alacsonyabban határozza meg a maximumidőt.

2.2. TÉSZ a 2012. évi C. törvény hatálybalépése óta

Hatályos büntető törvénykönyvünk [Btk.] szerint a szabadságvesztés büntetés lehet határozott tartamú vagy életfogytig tartó.

42. § Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.

Az alapján, hogy a bíró ítéletében meghatározza, vagy kizárja a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, megkülönböztetjük a mérsékelhető és a ténylegesen életfogytiglani szabadságvesztést (MÉSZ ill. TÉSZ).

44. § (1) Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét csak az alábbi bűncselekmények miatt zárhatja ki:

[a) – r)],

ha azt személy elleni vagy dolog elleni erőszakkal követik el.

A Btk. 44. § (1) taxatív felsorolja azt a 18 bűncselekményt, amelyekre – életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén – TÉSZ szankciója kiszabható, ezekre is csak akkor, ha személy vagy dolog elleni erőszakkal követik el.

(2) A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki kell zárni, ha az elkövető

a) erőszakos többszörös visszaeső, vagy

b) az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt bünszervezetben követte el.

Az általam helyesnek elfogadott szakirodalom erre vonatkozóan azt az álláspontot képviseli, hogy a 44. § (1) bekezdés *életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén* kitétele vonatkozik a (2) bekezdésre is, azaz a bíró dönthet úgy, hogy határozott idejű szabadságvesztést szab ki, de ha az életfogytiglani szabadságvesztés mellett dönt, akkor ki kell zárnia a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét.⁶² Megjegyzem, vélhetően jogalkotási hibáról van szó, hiszen ez a megoldás – a hangoztatott céllal ellentétben – nem „tisztá” szigorítás, hanem a büntetés kiszabást polarizáló és a bírói mérlegelés, egyéniesítés és a legenyhébb hatékony szankció kiszabásának lehetőségét leszűkítő rendelkezés. A bíró ugyanis a legenyhébb, alsó határhoz közelítő határozott idejű szabadságvesztést kiszabhat, ha azonban ennek maximumát – ami a vizsgált esetekben 25 év – túl enyhének találja, a közbülső „lépcsőfok” a MÉSZ „átugrására” kényszerül, TÉSZ-t kell kiszabnia. Ezzel ellentétes (azaz a határozott idejű szabadságvesztés kiszabásának tilalmát magába foglaló)

⁵⁸ Általában 20, speciális esetkörökben 25 éves maximummal.

⁵⁹ Általános szabályként 20, speciálisan 25 illetve 30 éves maximummal.

⁶⁰ 15 éves maximummal, ami bizonyos esetekben 20, illetve 21 évre emelkedik.

⁶¹ A generális maximum Izlandon 16 év.

⁶² vö. POLT PÉTER (szerk.): *Új Btk. Kommentár, II. kötet*. Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, 2013. p. 33.

értelmezés elfogadása azonban – a logika szabályainak való ellentmondás mellett – a *nullum crimen sine lege stricta* jogelv megsértését jelentené, hiszen két egyformán lehetséges értelmezés közül is az elkövetőre kedvezőbbet kellene elfogadni.

A fenti szabály azonban csak a bünszervezetben való elkövetés esetében érvényesül, mert a felsorolt 18 bűncselekményt erőszakos többszörös visszaesőként elkövetve a Btk. 90. § (2) is alkalmazandó.⁶³ Ennek értelmében életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni, a 44. § (2) alapján pedig ki kell zárni a feltételes szabadságra bocsátást. A 18 bűncselekmény valamelyikét elkövető erőszakos többszörös visszaeső büntetése tehát a két jogszabályhely „találkozása” okán kizárólag TЭСZ lehet.

Az ún. „három csapás”⁶⁴ értelmében tehát az erőszakos többszörös visszaesővel szemben a felsorolt 18 bűncselekmény elkövetése esetén kötelezően TЭСZ-t, míg más bűncselekmény esetén kötelezően MЭСZ-t kell kiszabni.

3. Strasbourgi vetület

A strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB, Bíróság) 1959-ben hozta létre az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE, Egyezmény) 19. cikke. Mai formájában 1998 novembere óta működik, feladata az Egyezménnyel kapcsolatos jogviták eldöntése mellett a joganyag gondozása és publikálása is.⁶⁵

3.1. *Kafkaris v. Cyprus*

Az első nagy hatású ügy, amelyben a Bíróság állást foglalt⁶⁶ a TЭСZ és az Egyezmény viszonyát illetően, a Ciprus ellen indult *Kafkaris-ügy* volt.⁶⁷ A kérelmet befogadó Első Szekció hét bírója érzekelte az ügy jelentőségét, és az Egyezmény 30. cikkével⁶⁸ összhangban a Kamara határozatának meghozatala előtt hatáskörét a Nagykamarának adta át.

⁶³ 2012. évi C. tv. 90. § (2) Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó, súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.

⁶⁴ A „három csapás” elnevezés félrefordításnak tekinthető. Az amerikai baseball játékból ered, ahol három ütés (*strike*) után a játékos kiesik. Magyarul helyesebb a három dobás kifejezés. Az első valódi „három csapás” törvényt Washingtonban fogadták el 1993-ban, az 593-as kezdeményezés sikerét követően. A kezdeményezést népszerűsítő pamflet 4. oldalán jelenik meg a populistának tekinthető „*three strikes and you're out*” jelmondat. goo.gl/fK08CS

⁶⁵ A Bíróság feladatához, felépítéséhez és eljárásához lásd pl.: GRÁD ANDRÁS – WELLER MÓNKA: *A strasbourgi emberi jogi bíráskodás kézikönyve*. Budapest, HVG-ORAC, 2010., különösen pp. 15–81.

⁶⁶ A Bíróság már egy 2002-es ügyben is úgy ítélte meg, hogy a TЭСZ-nek a 3. cikkbe ütközésének vizsgálatára tett kérelmezői indítvány nem nyilvánvalóan alaptalan, azonban a kérdést az alapügyről leválasztotta, a döntést későbbre halasztotta, majd elmulasztotta. Vö.: *G.B. v. Bulgaria*, no. 42346/98., *admissibility decision*.

⁶⁷ *Kafkaris v. Cyprus*, no. 21906/04.

⁶⁸ Egyezmény, 30. Cikk - Hatáskör átadása a Nagykamarának. *Amennyiben a Kamara előtt folyamatban levő ügyben az Egyezmény vagy az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek értelmezése tekintetében lényeges kérdés merül fel, vagy valamely kérdésnek a Kamara általi megítélése a Bíróság által korábban hozott határozattal ellentétes lehet, a Kamara határozatának meghozatala előtt bármikor hatáskörét a Nagykamarának adhatja át, feltéve, hogy a felek egyike sem ellenzi azt.*

Az ügy előzménye, hogy a kérelmezőt, Panayiotis Agapiou Panayit, *alias* Kafkarist a ciprusi legfelsőbb bíróság 1989-ben bűnösnek találta három rendbeli előre kitervelt emberölés büntetében, amelyet bérgyilkosként követett el. Az ilyen minősítésű emberölést a hatályos ciprusi Btk. értelmében kötelezően kiszabandó életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntették. A börtönhatóság által az elítélt részére kiállított, személyes adataira és büntetésére vonatkozó formanyomtatványon a büntetés rovatban az „életfogytiglan” megjelölés szerepelt, a szabadságvesztés tartama rubrikában az „1987. július 17 – 2007. július 16.” bejegyzés, a feltételes szabadságra bocsájtás legkorábbi időpontjaként pedig 2002. július 16. napját tüntették fel. Az űrlapot egy, a börtönökre vonatkozó rendelet alapján töltötték ki, amely az életfogytig tartó szabadságvesztés hosszát 20 évben jelölte meg. Az e definíciót tartalmazó rendelkezést azonban később az alkotmánybírói hatáskörrel is rendelkező ciprusi legfelsőbb bíróság *ultra vires* aktusnak minősítette és alkotmányellenesség okán megsemmisítette. Az ügyben számos belső jogi kérdés merült fel az *in dubio pro reo*-elvel, a hátrányosabb rendelkezés visszaható hatályának tilalmával és a *habeas corpus*-eljárással kapcsolatban, ezek részletes elemzése azonban szétfeszítené e dolgozat kereteit. Témánk szempontjából elegendő annak megállapítása, hogy a kérelmező, miután 2002-ben nem vizsgálták felül a büntetését, a ciprusi legfelsőbb bírósághoz fordult, amely 2004. február 17-én kelt végzésével elutasította a beadványt.

A kérelmező ezt követően a strasbourgi Bírósághoz 2004. június 3-án beérkezett kérelmében többek között annak megállapítását kérte, hogy a 2002. év utáni fogvatartása ellentétes az Egyezmény 3. cikkével:

3. Cikk - Kínzás tilalma

Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

A kérelmező e vonatkozásban két dologra hivatkozott: egyrészt arra, hogy a már letöltött szabadságvesztés egésze, de legalábbis túlnyomó része punitív, megtorló szabadságelvonás volt, amelynek időtartama álláspontja szerint már meghaladta az Egyezményrel összeegyeztethető mértéket. Másrészt a számára meghatározott, 2002-ben esedékes feltételes szabadságra bocsájtás lehetőségének utólagos elvonása okán a teljes bizonytalanság állapotába került a jövőjére vonatkozóan, ami jelentős stresszel is járt, ezek összessége pedig kimeríti az embertelen, megalázó bánásmód fogalmát.

A kérelmező maga sem vitatta a rá kiszabott, a formanyomtatvány értelmében 20 éves időtartamban meghatározott szabadságvesztés jogszerűségét, azonban a szabályozás megváltozása okán a rá kiszabott büntetés valójában TÉSZ-szé alakult át, amelyből nem lehetséges a szabadulás. Ezzel a büntetés egyik, a Bíróság által is elismert⁶⁹ legitim célja, a reintegráció elősegítése értelmezhetetlenné válik, kiüresedik. Figyelemmel arra, hogy a ciprusi törvény értelmében ráadásul a büntetést mérlegelés nélkül kell kiszabni, ami az egyéniesítést, személyes körülmények értékelését kizárja, a szankció ellentétes a 3. cikkel. Hivatkozott továbbá a francia, olasz és német szabályozásra, amelyek kifejezetten előírják, hogy az elítéltnak biztosítani kell a felülvizsgálat lehetőségét.

Hivatkozott arra is, hogy a büntetés mérséklésének kizárása megfosztja a reménytől, pedig az elmúlt évtizedekben mindent megtett, hogy a kiérdemlje a feltételes szabadságra bocsájtást. Kilátástalan helyzetét a halálsoron lévő elítéltekéhez hasonlította, hiszen ő is a halálra vár, ami bizonyosan a börtön falai között éri majd utol.

⁶⁹ Vö. pl. *Mastromatteo v. Italy* [GC] no. 37703/97 § 72.

A ciprusi kormány észrevételeiben úgy foglalt állást, hogy a kérelmező büntetése nem mérsékelhetetlen. A főügyész javaslatára ugyanis a köztársasági elnök bármely elítéltet kegyelemben részesíthet, vagy engedélyezheti feltételes szabadságra bocsájtását. E körben figyelemmel van a független tanácsadóként funkcionáló főügyész véleményére, illetve a konkrét ügy egyedi körülményeire.

A Bíróság vonatkozó esetjogának fényében a ciprusi kormány álláspontja szerint azt a kérdést kell vizsgálni, hogy a büntetés mérsékelhető-e *de facto* és *de jure*. Amennyiben *de jure* mérsékelhető, a szankció nem lesz egyezményesértő akkor sem, ha a kérdésben nem bíróság dönt, és a jogorvoslat lehetősége kizárt, feltéve, hogy *de facto* is fennáll a szabadulás reális lehetősége.

A ciprusi kormány ezzel együtt elismert bizonyos hiányosságokat: azt, hogy az elnöki kegyelmi eljárásnak nincs átlátható szabályozása; hogy a főügyész véleményét az elítélttel nem kötelező közölni; hogy a köztársasági elnök nem köteles döntését indokolni; végezetül, hogy a döntés ellen nincsen jogorvoslat.

A kérelmező azon hivatkozásával kapcsolatban, mely szerint alappal bízhatott a 2002-es szabadulásban, a kormány kifejtette, hogy a szabadságra bocsájtás akkor sem lett volna automatikus, e remény elvesztése pedig nem kellő súlyú sérelem,⁷⁰ így a 3. cikk védelme nem terjed ki rá.

A Bíróság elsőként felhívta kimunkált esetjogát, mely szerint egy felnőtt elkövetőre kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem ellentétes az Egyezményvel.⁷¹ Megjegyezte azonban, hogy a nem mérsékelhető büntetés fölvetheti a 3. cikk sérelmét.⁷² Önmagában az, hogy a gyakorlatban teljes tartamában le kell tölteni a szabadságvesztést, semmiképpen nem egyezményesértő, amennyiben a büntetés *de facto* és *de jure* is mérsékelhető.

A tesztet a konkrét esetre alkalmazva a Bíróság arra jutott, hogy bár a ciprusi kegyelmi rendszer bizonyos pontjai valóban aggályosak, az nem mondható el, hogy az elítéltnak ne lenne reménye a szabadulásra. Az ítélet érvelése szerint a vizsgált időben, 2008-ban nincsen egységes európai sztenderd az életfogytig tartó szabadságvesztéssel és a felülvizsgálati mechanizmussal kapcsolatban. A kérelmező elvesztett reményével kapcsolatban a Bíróság azt állapította meg, hogy – az események sorozatára, és a köztük eltelt időre is figyelemmel – az elítélt valós reményt nem táplálhatott azzal kapcsolatban, hogy 2002-ben szabadulni fog. A kérelmezőre kiszabott, felülvizsgálati időt meg nem határozó szabadságvesztés büntetés szükségszerűen együtt jár bizonyos mértékű stresszel és bizonytalansággal, e sérelem szintje azonban nem éri el a 3. cikkel kapcsolatos minimumot.⁷³ A fentiekre tekintettel a Nagykamara 10:7-es szavazataránnyal mellőzte a 3. cikk sérelmének megállapítását.

⁷⁰ A 3. cikkel kapcsolatosan van egy küszöb, amit a sérelemnek el kell érnie ahhoz, hogy az egyezményesértés megállapítható legyen. A Bíróság erre a *minimum level of severity* kifejezést alkalmazza (régábbi döntésekben megjelenik az *envisaged degree of seriousness*-fordulat is, vö. *N.E. v. the United Kingdom*, no. 12553/86.) A formula több száz döntésben megjelenik, ezek közül kiemelhetők az 1978-as *Tyrer v. the United Kingdom*, no. 5856/72 § 30 illetve a *Kmetty v. Hungary*, no. 57967/00 § 32 ügyek.

⁷¹ Vö. *Kotalla v. the Netherlands*, no. 7994/77, *Decisions and Reports* 14, p. 240.

⁷² Vö. *Einhorn v. France*, no. 71555/01 § 27.

⁷³ Fellelhető bizonyos ellentmondás a 3. cikk abszolút védelmének deklarálása és a *minimum level of severity*-követelmény vizsgálatakor alkalmazott, az adott helyzet összes faktorát figyelembe vevő arányosítás között. Utal e problémára KARSAI DÁNIEL: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről*. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2014/1. 70-77. pp. 71sk, 5. lábjegyzet.

NICOLAS BRATZA bíró párhuzamos véleményében a 3. cikkel kapcsolatban kifejtette, hogy a Bíróságnak elvi élel ki kellene mondania, hogy a nem mérsékelhető büntetés egyezményellenes, a konkrét ügyben azonban egyetértett a többséggel, és biztosítottak látta az elítélt reményhez való jogát.

FRANÇOISE TULKENS, IRENEU CABRAL BARRETO, ELISABET FURA-SANDSTRÖM, DEAN SPIELMANN és SVERRE ERIK JEBENS bírák nem értettek egyet az egységes európai sztenderdek hiányára hivatkozó, a 3. cikk sérelmét elutasító érveléssel. Álláspontjuk szerint mind a nemzetközi jogi trendek, mint az Európa Tanács és a Miniszterek Bizottságának 30 éves gyakorlata azt támasztják alá, hogy megfigyelhető egyfajta elmozdulás a büntetés pönális megközelítése felől a reintegráció irányába. A Miniszterek Tanácsának Rec(2003)22 számú ajánlása például rögtön az első pontban *expressis verbis* azt fogalmazza meg, hogy „a Kormányok jogrendszerükbe iktassanak be feltételes szabadulást lehetővé tévő szabályozást, amennyiben az jelenleg nem biztosított.” A bírák álláspontja szerint az ügyben a ciprusi kormány által is elismert hiányosságok és az önkényesség elleni védelem teljes hiánya összességükben elegendőek ahhoz, hogy a *de facto* mérsékelhetőség kritériumán a ciprusi rendszer fennakadjon.

A spanyol JAVIER BORREGO BORREGO szarkasztikus hangvételű részleges különvéleményében – amelyben többek között elefántcsonttorony-érvelésnek nevezi a Bíróság eszmefuttatását – a 3. cikkel kapcsolatban rámutat, hogy az ítélet méltatlanul keveset foglalkozik a kérelmező valós helyzetével. Tekintettel arra, hogy a megbízójának felderítése érdekében a hatóságokkal való együttműködést megtagadta, ráadásul a köztársasági elnök ilyen irányú megkeresését is elhárította, a valóságban olyan személyektől függ a szabadulása, akikkel érdekellentétben áll. Valójában a hatóságok eredménytelen munkájának köszönhető, hogy a minden bizonnyal nagy hatalommal bíró megbízó személye felderítetlen maradt, mégis ez az egyetlen oka annak, hogy a kérelmező 2002 óta nem szabadult a szabadságvesztésből. Erre tekintettel ettől az időponttól megvalósult a 3. cikk sérelme.

3.2. *Iorgov (II) v. Bulgaria*

A következő fontos döntés 2010. szeptember 2-án született, a *Iorgov (II) v. Bulgaria*-ügyben.⁷⁴

A kérelmező, Plamen Parashenkovov Iorgov 2002. augusztus 15-én beérkezett kérelmében – többek között – a rá kiszabott TЭСZ egyezményesértő voltának kimondását kérte a Bíróságtól, az Egyezmény 3. cikkére hivatkozással.

Iorgovot 1990. május 9-én halálra ítélték. A Legfelsőbb Bíróság az ítéletet 1990. október 24-én helybenhagyta, a felülvizsgálatra vonatkozó kérelmet a bíróság 1994. április 8-án elutasította. Tekintettel arra, hogy 1990. július 20-án a parlament moratóriumot rendelt el, a halálos ítéletet nem hajtották végre. 1998. december 23-án a törvényhozás eltörölte a halálbüntetést, melynek helyébe a TЭСZ (*доживотен затвор без замяна*) lépett. 1999. január 25-én Bulgária alelnöke rendeletével átváltoztatta a kérelmező ítéletét is az új büntetésre.

A TЭСZ 1998-as bevezetés előtt a legsúlyosabb szabadságvesztés büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés (*доживотен затвор*) volt. E büntetést 20 év letöltése után az ügyész

⁷⁴ *Iorgov (II) v. Bulgaria*, no. 36295/02. A végleges jogerőre emelkedés dátuma 2011. február 21.

indítványára a bíróság 30 évi, határozott tartamú szabadságvesztésre változtathatta át.⁷⁵ Az ügyészt azonban semmilyen törvényi előírás nem kötelezi az ilyen indítvány megtételére.

A bolgár kormányzat statisztikája szerint 2009-ben, bő 10 évvel a TЭСZ bevezetése után 60 elítélt töltötte e büntetését, további 89 elítélt pedig МЭСZ-t.

Az ügyben a kormány érvelésében – hasonlóan a *Kafkaris*-, majd később a *Vinter*- és *László Magyar-ügyek*hez – felmerült a diszkrecionális jogkörben megadható elnöki kegyelem intézménye, mint a mérsékelhetőség biztosítója. A bolgár elnök ezen felségjogát az alelnökre ruházta, aki a szabadságvesztés alatt bármikor, indokolási kötelezettség nélkül gyakorolhatja a kegyelmi jogot. A gyakorlatban az elnöki kabinet egy szakbizottsága dolgozza föl a kérelmeket, amely ajánlást fogalmaz meg az alelnöknek. A kormányzat nyilvántartása alapján a 2002. január 1. és 2009. december 31. között eltelt 8 évben 6.967 kegyelmi kérelem érkezett, ezek közül mintegy 100-at TЭСZ-es elítélt nyújtott be. A vizsgált időszakban az alelnök 477 alkalommal gyakorolt kegyelmet,⁷⁶ ebben egyetlen egy TЭСZ-es elítélt sem részesült. A kegyelemmel kapcsolatos döntést nem kell indokolni, az jogorvoslattal nem támadható. Lehetőség van azonban arra, hogy az elítélt később újabb kérelemmel éljen.

A Bíróság a vizsgált ügyet is a *Kafkaris-ügyben* lefektetett szempontrendszer⁷⁷ alapján vizsgálta: amennyiben a büntetés *de facto* és *de jure* is mérsékelhető, akkor az megfelel az Egyezménynek, ha legalább egy feltétel kiesik, az a 3. cikk sérelméhez vezet (konjunktív követelmények).

A bolgár Btk. értelmében az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés esetében⁷⁸ az elnöki kegyelem kétféle lehet: teljes körű, „klasszikus” kegyelem, ami azonnali és feltétlen szabadságra bocsájtással jár, illetve vonatkozhat a büntetés átváltoztatására is. TЭСZ esetében a büntetés ilyenformán átváltoztatható МЭСZ-re és határozott tartamú szabadságvesztésre is. Előbbi esetében a szabadulás későbbi és feltételes, utóbbi esetében a határozott idő lejártával automatikus. Bár a Bíróság elismerte, hogy az elnöki döntéssel szemben nincsen jogorvoslat, mégis úgy foglalt állást, hogy a vizsgálatának tárgya az, hogy van-e az elítéltnak reménye a szabadulásra, a bolgár jogban pedig az e reményre okot adó szabályozás megtalálható. A kifejtettek alapján a Bíróság arra a következtetésre jut, hogy a vizsgált büntetés a *Kafkaris*-mérce alapján *de jure* mérsékelhető.

Tekintettel arra, hogy a *de facto* mérsékelhetőség is feltétele az egyezménykonformitásnak, a Bíróság ezen irányba folytatta a vizsgálatot. Álláspontja szerint a vizsgált 8 évben kegyelemben részesített 477 kérelmező és a kérelmek magas száma arra enged következtetni, hogy az elítéltek körében ismert a kegyelem jogintézménye, és az alelnök a gyakorlatban is alkalmazza e felségjogát. A Bíróság álláspontja szerint abból, hogy a halálbüntetés moratóriumától a jelen ítélet meghozataláig eltelt idő (mintegy 20 év) alatt egyetlen TЭСZ-es⁷⁹ elítélt sem részesült kegyelemben, nem vonható le arra következtetés, hogy az alelnök a jövőben sem fog ilyen kegyelmet gyakorolni. Különös súllyal vette latba a Bíróság, hogy a МЭСZ átváltoztatására is legkorábban csak 20 év letöltése után van lehetőség, és akkor is csak 10 év múlva esedékes a szabadulás. Kiemelte továbbá, hogy az elnöki kegyelem

⁷⁵ Azaz az elítélt további 10 év letöltése után szabadult.

⁷⁶ Ez 6,8 %-os arányt jelent. Megjegyzendő, hogy egy elítélt több kérelmet is beadhat, és jellemzően be is ad.

⁷⁷ *Kafkaris*, § 98.

⁷⁸ Ideértve mind a МЭСZ-t, mind a TЭСZ-t.

⁷⁹ A halálbüntetés 1998. december 23-i törvényi kiiktatásáig a halálbüntetésre ítélték ezen ítélet alapján töltötték a fogvatartásukat. Elkövetőt TЭСZ-re ítélni ettől az időponttól lehetett, a jogerős halálbüntetések átváltoztatása 1999. január 25-én történt meg, lásd fent.

intézménye ez idáig működőképesnek bizonyult, az ítélet álláspontja szerint ékes példa erre, hogy az eredetileg halálra ítélt kérelmező is éppen e kegyelemnek köszönhetően részesült a halálbüntetésnél enyhébb szankcióban. A kérelmező továbbá maga is nyújtott be kegyelmi kérvényt, amit az ügy megvizsgálása után az alelnök elutasított.⁸⁰ A Bíróságnak mindig az adott ügy aktuális tényeire kell hagyatkoznia a döntéseiben, a jövőre vonatkozóan nem bocsátkozhat jóslatokba. Ezen érvelés alapján az Ötödik Szekció (Kamara) 7 bírása egyhangúlag arra a megállapításra jutott, hogy a kérelmező nem bizonyította kétséget kizáróan, hogy a felülvizsgálat reménye sem adatik meg számára. A *Kafkaris*-mércét alapul véve tehát a bolgár TЭСZ *de facto* is mérsékelhető, és mint ilyen, összhangban áll az Egyezmény 3. cikkével.⁸¹

3.3. *Vinter and Others v. the United Kingdom*

Az elemzés egyik sarokkövéül szolgáló *Vinter and Others v. the United Kingdom*-ügynek⁸² még strasbourgi viszonylatban is igen hosszú és kalandos pertörténete van. Az Egyesült Királyság bíróságainak számos döntését követően a strasbourgi Bíróság is két, egymással ellentétes döntést hozott.

Az ügy kiemelkedő jelentőségének, az európai joggyakorlatra kifejtett jelentős hatásának egyik indíciuma, hogy a Kamara döntését követően a Nagykamara foglalkozott az ügygel, azaz a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az ügyben az Egyezmény értelmezésével kapcsolatos alapvető kérdések várnak eldöntésre, amelyek a konkrét ügyön jóval túlmutatnak. Az ítéletek különösen részletes indokolása,⁸³ amely a későbbiekben minden hasonló tárgyú ügyben iránymutatásul szolgál majd, szintén alapot ad arra, hogy a jogesettel e helyütt is nagyobb terjedelemben foglalkozzunk.

3.3.1. Pertörténet

Az ügy három, egymástól független brit panaszos kérelmére indult, amelyeket a Bíróság Negyedik Szekciója (Kamara) hasonlóságuk okán összevont, s azokat együttesen tárgyalta.

Az első kérelmező, az ekkor már többszörösen büntetett előéletű Douglas Gary Vinter 2008. február 5-én, alkohol és kokain hatása alatt feleségét, annak lánya szeme láttára egy autóba kényszerítette, elhajtott vele, majd különös kegyetlenséggel megölte. 2008 áprilisában a bíróság előtt bűnösnek vallotta magát. A perbíró az angol – de Skóciában nem érvényesülő – jog előírásai szerint kötelező életfogytiglani szabadságvesztésre (*mandatory life sentence*) ítélte és döntésében kizárta a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét (*whole life order*). A fellebbviteli bíróság 2009. június 25-én elutasította felülvizsgálati kérelmét, megállapítva, hogy a gyilkosságért már elítélt, különös visszaesők esetében a TЭСZ megfelelő büntetésnek tekinthető.

A második kérelmező, Jeremy Neville Bamber 1985. augusztus 7-én lelőtte szüleit, azok fogadott lányát és az ő két gyermekét, a vád szerint előre megfontoltan, anyagi haszonszerzés

⁸⁰ Megjegyzi ugyanakkor a Bíróság, hogy a *Kafkaris*-ügyhöz hasonlóan a bolgár kegyelmi rendszerből is hiányzik az átláthatóság, az indokolási kötelezettség és a bírói felülvizsgálat lehetősége, ez azonban önmagában sem itt, sem abban az ügyben nem vezetett egyezményesértésez. Vö. *Iorgov (II)*, § 58 és *Kafkaris*, §§ 91 és 105.

⁸¹ A Kamara döntése 2011. február 21-én véglegesen jogerőre emelkedett.

⁸² *Vinter and Others v. the United Kingdom* [GC], nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10.

⁸³ A Kamara döntése 41, a Nagykamaráé 65 oldalt tesz ki.

végett és hidegvérrel. Ez utóbbi körülményre utal, hogy a gyilkosság helyszínét úgy rendezte át, mintha az örökbefogadott lány végzett volna a családdal, majd önmagával. Az eljáró bíró kiszabta az akkori, 1986-os szabályozás értelmében kötelező életfogytiglant, majd a kötelezően letöltendő rész (*tariff*) meghatározása végett megküldte az ítéletet az illetékes miniszternek (*Secretary of State*). A perbíró ajánlásában legalább 25 évet javasolt, amelyhez a főbíró (*Lord Chief Justice*) azt a megjegyzést csatolta, hogy ő a maga részéről soha nem engedné szabadon az elítéltet. Az illetékes miniszter 1988-ban az utóbbi álláspontot magáévá téve kizárta a feltételes szabadulást (*whole life tariff*). Az akkori gyakorlatnak megfelelően erről a kérelmezőt egészen 1994-ig nem értesítették. 2008-ban azután jogszabály-változás következtében a miniszter büntetékiszabási jogkörét megvonták, és az ilyen ítéletek bírósági felülvizsgálatát rendelték el. A kérelmező ügyében azonban a bíróság a miniszteri döntéssel egybevágó TЭСZ kiszabása mellett döntött (*whole life order*). A kérelmező fellebbezését a fellebbviteli bíróság 2009. május 14-én elutasította, majd a Lordok Házához fordulást lehetővé tévő „igazolás” kiadását is megtagadta.⁸⁴

A harmadik kérelmező, Peter Howard Moore 1995 szeptembere és Karácsonya között 4 homoszexuális férfit ölt meg. A perbíró a fent ismertetett szabályoknak megfelelően kiszabta a kötelező életfogytiglant és javasolta a miniszternek a feltételes szabadulás kizárását. A főbíró minimum 30 évet javasolt, a miniszter pedig a szigorúbb javaslatnak megfelelően döntött. 2008-ban azután az ő ítéletét is felülvizsgálta a bíróság, az enyhítésre azonban az ügy súlyosságára tekintettel nem látott lehetőséget, és a Lordok Házához fordulást sem engedélyezte.⁸⁵

3.3.2. A Kamara eljárása

A három elítélt a fent leírtak után a Bírósághoz fordult és kérte – többek között – annak megállapítását, hogy a rájuk kiszabott büntetés az Egyezmény 3. cikkébe ütközik, amely a kínzás és embertelen, megalázó bánásmód illetve büntetés tilalmát deklarálja.

A TЭСZ brit intézményének az Egyezmény 3. cikkével való konformitása már a szigetország bíróságai előtt is felmerült kérdésként, a strasbourgi ítélet pedig először e releváns belső joganyagot foglalja össze.

Meghatározó jelentőséggel bír a vizsgált kérdéskörben a brit *R v. Bieber* [2009] 1 WLR 223 ítélet, amelyben az eljáró angol perbíró a *Kafkaris-ügy* értelmezése alapján arra a konklúzióra jutott, hogy a 3. cikk sérelme föl sem merülhet, ha elméletileg és a gyakorlatban is van lehetőség az elítélt szabadságra bocsátására, még akkor sem, ha lehetséges, sőt, valószínű, hogy ez soha nem fog megtörténni. Elismerte ugyanakkor, hogy amennyiben a törvény valamely bűncselekményre a konkrét körülmények mérlegelése nélkül, kötelezően kiszabandó TЭСZ-t ír elő, az felveti a 3. cikk sérelmét.⁸⁶ Kiemelte, hogy a brit jogban a TЭСZ kiszabása semmilyen esetben nem kötelező, nem automatikus és soha sem jelenik meg törvényi minimumként.

⁸⁴ *Vinter and Others [GC]* § 25.

⁸⁵ Az angol jogban a *Court of Appeal* engedélyezheti a fellebbezést – amit később, az ügy érdemének vizsgálatát követően elutasíthat – illetve kiadhat egy igazolást arról, hogy az ügyben olyan jogkérdés merült föl, ami indokolja a Lordok Házához való folyamodást.

⁸⁶ *Vinter and Others [GC]* § 40.

A brit bíróság értelmezésében tehát a kocka azon fordul meg, hogy a bíró az adott ügy egyedi mérlegelését követően, a súlyosbító és enyhítő körülmények számbavételével szabta-e ki a nem mérsékelhető TÉSZ-t, vagy e mérlegelés helyébe a jogszabály automatizmusa lép. Előbbi esetet az érvelés szerint a strasbourgi gyakorlat nem tekinti egyezményellenesnek. Ezt követően az ítélet megállapítja, hogy amennyiben a Bíróság gyakorlata e kérdésben megváltozna, a brit TÉSZ még akkor sem lenne egyezményesértő, mert az illetékes miniszter (*Secretary of State*) bizonyos körben szabadságra bocsáthatja a TÉSZ-es elítéltet. Tény ugyanakkor, hogy a gyakorlatban igen ritkán, és akkor is kizárólag végstádiumban lévő, ágyhoz kötött vagy hasonlóan súlyos betegek vonatkozásában alkalmazott kegyelemről van szó. A brit érvelés szerint azonban semmi akadályja annak, hogy ha az elítélt eléri azt az állapotot, hogy további fogvatartása már legitim és arányos pönológiai okokkal nem indokolható, a 3. cikkre hivatkozva kérelmet adjon be a miniszterhez.⁸⁷

Mindezekből az indokolás szerint az következik, hogy a 3. cikkel összefüggésben a vizsgálatot nem a TÉSZ kiszabásakor, hanem csak egy évtizedekkel későbbi időpontban indokolt megtenni, amikor az elítélt az eset összes körülményére tekintettel – ideértve a büntetés végrehajtása során tanúsított magatartását is – úgy érzi, hogy a további fogvatartása már embertelen, megalázó bánásmódnak minősülne.⁸⁸

Többször felmerült a különböző angol és walesi bíróságok döntéshozói között, hogy a TÉSZ *quasi lex talionis*, határozatlansága miatt önkényes és aránytalan, illetve hogy lassú halálbüntetésnek felel meg, kiüresíti az élethez való jogot. Ezek az érvek azonban nem találtak többségre, s a bíróság jogállamban elfogadható „civilizált egyet nem értésnek” minősítette őket.

3.3.3. A Kamara döntése

A Kamara a fentiek számbavételét követően áttekintette a TÉSZ és a durván aránytalan büntetések tekintetében releváns nemzetközi és összehasonlító joganyagot,⁸⁹ majd a következő megállapításokat tette:

1. A kérelmezők és az alperes állam is egyetértett abban, hogy bármilyen súlyosan aránytalan büntetés alkalmazása megvalósítaná a 3. cikkben tilalmazott bánásmódot. A jogi megítélés tekintetében pedig meg kell különböztetni az életfogytig tartó szabadságvesztés három típusát:

- a) a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a bíró ítéletében meghatározza;
- b) a bíró, a törvényben számára biztosított mérlegelést követően ítéletében a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja;
- c) a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét a törvény kizárja, illetve a bírónak a törvény erejénél fogva ítéletében ki kell zárnia.⁹⁰

⁸⁷ *Vinter and Others [GC]* § 48.

⁸⁸ *Vinter and Others [GC]* § 49.

⁸⁹ A súlyos aránytalanság tesztjének a TÉSZ-re való alkalmazása számos Európán kívüli állam jogalkalmazásában megtalálható, vö. pl. a) Egyesült Államok: *Graham v. Florida* 130 S. Ct. 2011, 2021; b) Kanada: *R v. Latimer* [2001] 1 S.C.R. 3; c) Mauritius: *State v. Philibert* [2007] SCJ 274; d) Namíbia: *State v. Likuwa* [2000] 1 LRC 600; e) Dél-Afrikai Köztársaság: *Dodo v. the State* (CCT 1/01) [2001] ZACC 16; f) Hong Kong: *Lau Cheong v. Hong Kong Special Administrative Region* [2002] HKCFA 18.

⁹⁰ *Vinter and Others [GC]* § 84.

Az első esetben a Kamara kijelenti, hogy a büntetés egyértelműen mérsékelhető, így a súlyos aránytalanság kérdése fel sem merül.

A második típus, a mérlegelés alapján kiszabható TÉSZ esetében a Kamara hangsúlyozza, hogy ezt jellemzően a legsúlyosabb bűncselekményekért szabják ki, így az elítéltnak, attól függetlenül, hogy határozott vagy határozatlan időre ítélik, számolnia kell azzal, hogy hosszú évtizedeket börtönben kell töltenie a szabadulás reménye nélkül. Ennek megfelelően a 3. cikk sérelme csak akkor merülhet föl, ha az elítélt további fogvatartása már legitim pönológiai okokkal nem indokolható, és a büntetés sem *de facto*, sem *de jure* nem mérsékelhető.

A kötelezően kiszabott TÉSZ esetében a Kamara elismeri, hogy itt szigorúbban kell vizsgálni az arányosság kérdését, azonban önmagában e típus sem ellentétes a 3. cikkel. Az arányosság kérdésével kapcsolatban a második típusnál írottak az irányadók.

A Bíróság megállapította, hogy a panaszosok büntetése a második kategóriába tartozik.⁹¹

2. A kérelmezők ügyében a *Secretary of State* a végrehajtási kegyelme nem megfelelő garancia az aránytalanság kiküszöbölésére, mert a gyakorlatban csak súlyos betegek részesülhetnek benne. A Kamara kiemelte, hogy a korábbi angol szabályozásban szerepelt a 25 év utáni felülvizsgálat, ennek kiiktatását pedig az alperes állam nem indokolta megfelelően. A Kamara a fentiekre is tekintettel arra a megállapításra jutott, hogy a kegyelmi jog gyakorlása nem számít valódi szabadságra bocsátásnak, hiszen csupán arra ad lehetőséget, hogy az elítélt ne a végrehajtási intézetben, hanem otthon, vagy egy szeretetotthonban hunyjon el.⁹²

A hét bíróból álló Kamara drámaian szoros, 4:3 arányban meghozott döntésében a fentiekre alapítva megállapította, hogy a kérelmezők ügyében a 3. cikk sérelme még nem merült föl, hiszen büntetésük büntetéstani indokai még vitathatatlanul fennállnak.⁹³ Az első kérelmező csupán 3 évet töltött börtönben, míg a második és harmadik ügyét az angol bíróság 2008-ban felülvizsgálta és a büntetésüket fenntartotta.

Az ügyben a máltai bíró párhuzamos véleményében⁹⁴ kifejtette, hogy a brit uralkodó kegyelmezési jogköre szélesebb az ügyben hivatkozott miniszterénél, sőt a *Kafkaris*-ügyben hivatkozott ciprusi köztársasági elnökénél is, ez utóbbit pedig a Bíróság elfogadta, mint a szabadságvesztés mérséklésére alkalmas eszközt.

A lengyel, izlandi és ciprusi bírák részleges különvéleményükben⁹⁵ rámutattak, hogy a fogvatartás legitimitásának felülvizsgálatát lehetővé tévő, hatékony mechanizmus hiánya a büntetés kiszabásakor, *ab initio* egyezményesítéshez vezet. A *Kafkaris*-ügyben a Bíróság mérsékelhetőnek ítélte a ciprusi büntetéseket, ezért behatóbban nem foglalkozott a sem *de facto*, sem *de jure* nem mérsékelhető büntetésekkel, annyit azonban – számos korábbi ítéletének citálása mellett – hangsúlyozott, hogy az ilyen büntetés a 3. cikk sérelméhez vezethet.⁹⁶

⁹¹ *Vinter and Others [GC]* § 89.

⁹² *Vinter and Others [GC]* § 90.

⁹³ *Vinter and Others* [Kamara]; rendelkező rész.

⁹⁴ *Vinter and Others* [Kamara]; *Concurring opinion of judge de GAETANO*.

⁹⁵ *Vinter and Others* [Kamara]; *Joint partly dissenting opinion of judges GARLICKI, DAVID THÓR BJÖRGVINSSON and NICOLAOU*.

⁹⁶ A Kamara döntését és hazai jelentőségét elemzi LÉVAY MIKLÓS: *Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről*. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2012/3. pp. 74–78

3.3.4. A Nagykamara eljárása

Az ügyben a három kérelmező a Kamara ítéletének kézhezvételét követő három hónapon belül a Nagykamarához „fellebbezett”. Meg kell jegyezni, hogy a Nagykamarához csak kivételes esetben lehet folyamodni, amikor jelentős, az Egyezmény értelmezésével vagy más nagy horderejű, általános érvényű kérdéssel összefüggésben ez indokolt.⁹⁷ A befogadásról egy öttagú tanács dönt, és csak egészen különleges esetekben pozitívan.⁹⁸

Az elemzés tárgyát adó ügyben a panaszosok felülvizsgálati kérelme megfelelt a fenti követelményeknek, a Nagykamara pedig lefolytatta eljárását.

A brit kormány álláspontja szerint a Kamara döntése helyes volt, a mérlegelés alapján kiszabott TÉSZ a kiszabás idején semmiképpen sem egyezményesértő. A bűncselekmény tárgyi súlya az évekkel nem változik, így az aránytalanság nagy valószínűséggel soha nem fog bekövetkezni. Fenntartotta továbbá korábbi álláspontját, hogy az Egyezmény nem ír elő felülvizsgálati mechanizmust, és a brit jogban az esetleges egyezményesértés esetén a büntetés mérsékelhető.

A kérelmezők álláspontja szerint a Kamara döntése két tényezőt is figyelmen kívül hagyott, amelyek az ügy szempontjából döntő jelentőségűek. Egyrészt azt, hogy a TÉSZ kiszabásával már megvalósul a 3. cikkben tilalmazott embertelen bánásmód, hiszen az elítéltet örökre kiszakítja a társadalomból, függetlenül attól, hogy a szabadságvesztése alatt milyen változásokon megy keresztül. A legitim pönológiai indokok súlya idővel változhat. Két kérelmező klinikai szakpszichológusi szakértői véleményt is csatolt, amely szerint a reménytelenség esetükben depresszióhoz vezetett és kimutathatóan romboló hatással van a személyiségükre. A Kamara nem értékelte továbbá kellő súllyal a beépített eljárásjogi biztosítékok hiányát sem, holott – számos egyéb nemzeti és nemzetközi (jog)forrás mellett – az akkor 121 állam által ratifikált Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásáról szóló Római Statútum is kimondja, hogy 25 év elteltével még a legsúlyosabb bűncselekmények esetén is szükséges a felülvizsgálat.

A Nagykamara – a Kamarával egyetértésben – úgy ítélte meg, hogy a súlyos aránytalanság szigorú mércéjét csak kivételes esetben merítené ki bármely büntetés. Azonban a kérelmezők nem a súlyos aránytalanság megállapítását kérték, így nem mellőzhető a 3. cikk egészének vizsgálata.

Elsőként kiemelte, hogy az államok széles mérlegelési joggal (*margin of appreciation*) rendelkeznek a jogrendszer kialakítása, az anyagi büntetőjog és büntetékiszabás területén, a Bíróság pedig csupán e rendszerek egyezménykonformitását vizsgálhatja. Ebből is következik, hogy egy felnőtt emberre kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem vezet egyezményesértéshez. Különösen így van ez a bírói mérlegelés alapján kiszabott büntetéseknél. Az ítélet leszögezi, hogy attól, hogy valakinek ténylegesen élete végéig börtönben kell maradnia, a büntetés még nem tekinthető mérsékelhetetlennek.

A kiszabáskor meglévő legitim büntetéstani okok azonban idővel változhatnak, ezért a mérsékelhetőség megállapításához szükséges egy olyan mechanizmus, ami e potenciális változást képes értékelni. Míg a megtorlás vitathatatlanul jogos ok a szabadságelvonásra, Európában a hangsúly eltolódása tapasztalható a reintegráció irányába, különösen a

⁹⁷Vö. EJEE 43. cikk 1-2.

⁹⁸ GRÁD ANDRÁS – WELLER MÓNKA: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*. Budapest, 2011. pp. 48sk.

hosszúidejű szabadságelvonás végéhez közeledve. Ezt, illetve a felülvizsgálat fontosságát többek között a Római Statútum, az Európa Tanács több ajánlása, állásfoglalása, a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság⁹⁹ (CPT) ajánlásai, valamint a német és olasz alkotmánybíróságok gyakorlata is tükrözi.

3.3.5. A Nagykamara döntése

A kifejtett szempontok figyelembevételével a Nagykamara arra következtetésre jutott, hogy az Egyezmény 3. cikkét úgy kell értelmezni, hogy az előírja a büntetésnek a hazai hatóságok általi felülvizsgálat útján történő mérsékelhetőségét, amely felülvizsgálat értékeli a szabadságelvonás során a reintegráció érdekében bekövetkező változásokat és a társadalmi veszélyességet is. Az arra való állami hivatkozás tehát, hogy a bíró a pönológiai szempontokat már a büntetéskiszabás során mérlegelte, e kérdés kapcsán nem elfogadható. Annak meghatározása, hogy milyen szerv és milyen időközönként végzi a felülvizsgálatot, a tagállamok hatáskörébe tartozik, a nemzeti és nemzetközi jogokban azonban egyértelműen a legkésőbb 25 év elteltével esedékes, majd időszakonként ismétlődő felülvizsgálat az elfogadott. Amennyiben tehát a fenti szempontoknak megfelelő felülvizsgálat lehetősége egy részes államban nem biztosított, a 3. cikk sérelme megállapítható.

Vitathatatlan ugyan, hogy a jogerős ítélet kiszabásához képest későbbi időpontban esedékes az ilyen felülvizsgálat, nem várható el azonban, hogy az elítélt teljes bizonytalanságban várja ki azt a jövőbeli, bizonytalan időpontot, amikor megnyílik számára a 3. cikkre alapított strasbourgi kérelem benyújtásának lehetősége. Az elítéltnak tehát már az ítélet kihirdetésekor joga van ahhoz, hogy tisztában legyen a kiszabott büntetéssel, a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjával és feltételeivel. Ebből következően egy felülvizsgálati mechanizmust nem biztosító jogrendszerben az elítélt az ítélet kihirdetésekor, és nem egy későbbi időpontban válik strasbourgi értelemben vett áldozattá.

A Nagykamara a fentiek alapján 16:1 arányban megállapította a 3. cikk sérelmét mindhárom kérelmező tekintetében. Az ítélethez három bíró párhuzamos, egy pedig különvéleményt csatolt.

A liechtensteini MARK VILLIGER bíró részleges különvéleményében a 3. cikkel kapcsolatos szempontok nem kellő tisztázottságát, a túlzottan generális szemlélet különböző vonatkozásait emelte ki. Álláspontja szerint a megtorlást érvényesítő büntetéstani szempontok a konkrét elkövetők esetében még nem vesztették el legitimitásukat, a Bíróság pedig nem bocsátkozhat jóslatokba azzal kapcsolatban, hogy évtizedek múltán bekövetkezik-e, s ha igen, milyen változás.

Párhuzamos véleményében az ír bírónő, ANN POWER-FORDE kifejtette, hogy számos ponton egyetért MARK VILLIGER különvéleményének észrevételeivel. Azért szavazott mégis a 3. cikk megsértésének megállapítása mellett, mert meggyőződése szerint a remény az emberi mivolt esszenciális alkotóeleme,¹⁰⁰ az ettől való megfosztás pedig megalázó. A reményhez való jog tehát levezethető a 3. cikkből.

⁹⁹ A CPT az Európa Tanács bizottsága, amely az 1987. november 26-án, Strasbourgban kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezményben vállalt kötelezettségek monitorozására jött létre. Magyarország a megerősítésről szóló okiratot 1993. november 4-én helyezte letétbe az Európa Tanács főtákaránál. Kihirdette az 1995. évi III. törvény.

¹⁰⁰ Vö.: *Pretty v. the United Kingdom*, no. 2346/02. § 65 és *V.C. v. Slovakia*, no. 18968/07. § 105.

A Brit PAUL MAHONEY párhuzamos véleményében arra hívja fel a figyelmet, hogy a Bíróság történetének egyik legjelentősebb ítéletében, az 1989-es *Soering-ügyben*¹⁰¹ már megállapította, hogy a 3. cikknek van egy preventív funkciója is: az államoknak kötelessége a 3. cikk sérelmének veszélyével fenyegető helyzetek megelőzése. Álláspontja szerint a Bíróság nem tett mást, mint e régóta meglévő doktrínát alkalmazta a szabadságvesztés büntetésekre: a büntetés mérsékelhetősége az a szükséges biztosíték, ami kizárja a későbbi egyezményesértés veszélyét.

3.4. Murray v. the Netherlands

A *Vinter [GC]-ügyben* a Nagykamara igen részletesen indokolt döntése meglehetősen egyértelmű iránymutatást adott a TÉSZ egyezménykonformitásának megállapításához használandó mércét illetően. Ez a jogbiztonság felé tett jelentős lépésként értékelhető, ami álláspontom szerint alapot adott a joggyakorlat kiszámíthatóságával, a jövőbeni döntések bejósolhatóságával kapcsolatos bizakodásra. Nem kellett azonban sok idő, hogy egy következő döntés új kérdéseket vessen fel az éppen csak megszilárdulni látszó releváns strasbourgi ítélkezési gyakorlattal kapcsolatban.

A *Murray-ügy*¹⁰² kérelmezőjét 1979-ben, első fokon 20 év szabadságvesztésre ítélte a Holland Antillák bírósága. A másodfokú bíróság 1980-ban kelt ítéletében megállapította, hogy a bűncselekmény súlyára és a bűnisméltés jelentős veszélyére tekintettel a társadalom hatékony védelme csupán az elítéltnak a társadalomból való végleges eltávolításával biztosítható, és TÉSZ-re ítélte a kérelmezőt. A további fellebbezések nem vezettek eredményre.

A kérelmező 1981 és 2008 között legalább 13 kegyelmi kérvényt nyújtott be a kegyelmi jog gyakorlójához,¹⁰³ ám ezek nem vezettek eredményre. 2008-as kérelmére válaszul az arubai¹⁰⁴ igazságügyi miniszter arról tájékoztatta, hogy a kérelmében sem olyan körülményt nem tárt fel, amire tekintettel a bíróság az alapügyben eltérő döntést hozott volna, sem olyat, ami miatt a további fogvatartás, a büntetés további végrehajtása célját veszítette volna.

James Clifton Murray 2010. február 22-én benyújtott kérelmében többek között arra hivatkozott, hogy a rá kiszabott szabadságvesztés büntetés összeegyeztethetetlen az Egyezmény 3. cikkével.

Az ügy sajátosságát az adja, hogy a kérelem beérkezését követően, 2011-ben megváltozott a curaçaói Btk. Az új kódex – amelynek hatálya a kérelmezőre is kiterjedt – bevezette a kötelező felülvizsgálat intézményét. Az 1:30 § kimondta, hogy minden ÉSZ-re ítéltet legalább 20 év letöltése után feltételes szabadságra kell bocsájtani, amennyiben a bíróság úgy ítéli meg, hogy a további fogvatartás semmilyen ésszerű célt nem szolgál. Ennek megállapításakor a

¹⁰¹ *Soering v. the United Kingdom*, no. 14038/88. Az ügy tárgyát az a kérdés adta, hogy az Egyesült Királyság kiadhatja-e a német állampolgárságú Soeringet az Egyesült Államoknak, ahol feltehetőleg halálbüntetés várna rá. A Bíróság úgy foglalt állást, hogy bár az egyezményesértő büntetést nem az Egyezményben részes állam szabná ki és hajtaná végre, mégis, az aláíró államok kötelezettsége, hogy az ilyen helyzeteket lehetőség szerint megelőzze. A kiadatással tehát az Egyesült Királyság megsértené a 3. cikket.

¹⁰² *Murray v. the Netherlands*, no. 10511/10.

¹⁰³ Ez 1981-ben az Antillák kormányzója volt, majd az időközben a sziget státuszában bekövetkező változásokat követően a büntetés-végrehajtási intézetnek helyt adó Aruba igazságügyi minisztere.

¹⁰⁴ Aruba szigete a Holland Antillák szigetecsoport része, 1986 óta a Holland Királyság autonóm tagja. 2008-ban itt tartották fogva a kérelmezőt.

bíróság figyelemmel van a még élő hozzátartozókra és a bűnisméltés veszélyére. Amennyiben a feltételes szabadságra bocsájtást a bíróság mellőzi, a továbbiakban ötévente kötelező a bírói felülvizsgálat. A döntés ellen nincs helye jogorvoslatnak.

A kérelmező ítéletét a változó törvényi szabályozásnak megfelelően 2012-ben, 33 év letöltése után felülvizsgálták, a bíróság azonban megállapította, hogy az elítélt fogvatartása személyes körülményeire tekintettel a továbbiakban is indokolt.

A strasbourgi Bíróság az ügy 2013-as elbírálása során hangsúlyozta a részes államok mérlegelési szabadságát, az állam kötelezettségét polgárainak védelme tekintetében, majd felhívta a *Kafkaris*- és *Vinter*-ügyekben kimondott tételeket.

Megállapította, hogy az aktuálisan hatályos curaçaói szabályozás megfelel a strasbourgi mércének, az így felülvizsgált büntetés *de facto* és *de jure* is mérsékelhetőnek minősül. Igaz ugyan, hogy a kérelem benyújtásának időpontjában még más szabályok voltak érvényben, azonban arra tekintettel, hogy a kérelmező csak most, majd 30 évvel elítélése után fordult a Bírósághoz, a plénum nem találta indokoltnak, hogy vizsgálatává tegye a régi szabályozást. Mindezeknek megfelelően a kérelem TÉSZ-re vonatkozó része nem alapos.

A Kamara 2013. december 10-i döntése ellen a kérelmező 2014. április 14-én Nagykamerához fordult, amely a dolgozat lezárásáig még nem foglalkozott az ügygel, ennek ellenére az ítélet még nem tekinthető véglegesnek.¹⁰⁵

3.5. László Magyar v. Hungary

A magyar TÉSZ vonatkozásában az első, formailag is érdemi határozat¹⁰⁶ Magyar László ügyében született.

A kérelmezőre, aki 9 társával együtt szerepelt az eljárásban, 2004-ben az akkori Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság¹⁰⁷ 34 tárgyalási napot követően, 135 oldalas ítéletében TÉSZ-t szabott ki. A másodfokon eljáró Debreceni Ítéletábrta azonban 2006-ban hatályon kívül helyezte az elsőfokú bíróság ítéletét, és a bíróságot új eljárásra utasította. A megismételt eljárásban újabb szakértők bevonására került sor, majd 27 tárgyalási napot követően a bíróság 2008-ban ismételten TÉSZ-re ítélte Magyar Lászlót. Az ítélet és az indokolás 161 oldalra rúgott. A másodfokú bíróság 2009-es ítéletében – eltérő minősítés mellett – fenntartotta a kérelmezőre kiszabott büntetést, amelyet az akkori Legfelsőbb Bíróság¹⁰⁸ 2010. szeptember 28-án helybenhagyott, így az e napon jogerőre emelkedett.

A kérelmezőt KARSAI DÁNIEL képviselte. 2010. december 9-én érkezett beadványában annak megállapítását kérte a strasbourgi Bíróságtól, hogy büntetése sem *de jure*, sem *de facto* nem mérsékelhető, következésképp ellentétes az Egyezmény 3. cikkével.

¹⁰⁵ Vö. Egyezmény, 44. cikk 2. bekezdés.

¹⁰⁶ Egy korábbi kérelem tárgya az 1978. évi IV. törvény [régii Btk.] alapján 2005-ben kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés volt, ahol a feltételes szabadságra bocsájtásra legkorábban 40 év után kerülhetett sor. A Bíróság névleg ugyan elfogadhatósági határozat formájában, de valójában az ügy érdemét vizsgálva megállapította, hogy (a bv. intézetben átlagos 35 éves várható élettartam ellenére) a büntetés *de facto* és *de jure* mérsékelhető, a kérelmezőt tehát nem fosztották meg a szabadulás minden reményétől. *Törköly v. Hungary, admissibility decision* no. 4413/06. Idézi: KARSAI DÁNIEL: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről*. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2014/1. 70-77. p. 76.

¹⁰⁷ Ma: Szolnoki Törvényszék, vö. 2011. évi CLXI. tv. 205. § (1) bekezdés *f*) pont.

¹⁰⁸ Ma: Kúria, vö. 2011. évi CLXI. tv. 205. § (1) bekezdés *b*) pont.

A kérelmező rámutatott, hogy a *Kafkaris-ügyben* vizsgált köztársasági elnöki kegyelemmel ellentétben¹⁰⁹ a magyar szabályozás értelmében a köztársasági elnök kegyelme csak az igazságügyi miniszter ellenjegyzése mellett érvényes. Az így hozott döntés merőben diszkrecionális és politikai megfontolásokon nyugszik, amely mellőz minden jogi biztosítékot a kérelem érdemének vizsgálatára vonatkozóan. Álláspontja szerint az ügy egyéniesített, megfelelő szempontok szerint elvégzett felülvizsgálatának tényét a kormány kell, hogy bizonyítsa, ilyenről pedig a vizsgált ügyben nem volt szó. Bár a *Kafkaris-ügyben* a Bíróság elfogadta, hogy egyes nem jogi döntési mechanizmusok is elfogadhatóak lehetnek a mérsékelhetőség bizonyítására, elvi élel sosem mondta ki, hogy bármilyen, minden jogi szabályozást mellőző döntéshozatali mechanizmus megfelel az Egyezmény követelményeinek. A konkrét ügyben vizsgált elnöki kegyelmi döntés teljességgel bejósolhatatlan, jogilag nem szabályozott, így megállapítható, hogy a büntetés *de jure* nem mérsékelhető.

Arra tekintettel, hogy a köztársasági elnök mindeközéig egyetlen TЭСZ-es elítéltet sem részesített kegyelemben, álláspontja szerint megállapítható, hogy a büntetés *de facto* sem mérsékelhető. A kérelmezőt tehát az állam megfosztotta a remény jogától, aki ennek folytán az ítélet jogerőre emelkedésének pillanatában egyezményesértés áldozata lett.

A magyar kormányt TALLÓDI ZOLTÁN képviselte. Álláspontja szerint a büntetés mind *de jure*, mind *de facto* mérsékelhető. Utalt a *Törköly-ügyre*, ahol a Bíróság álláspontja szerint elfogadta a magyar elnöki kegyelmet, mint a remény biztosítékát. A kormány álláspontja szerint a kérelmeket minden esetben az egyéni körülmények gondos mérlegelését követően bírálják el. A remény joga csupán a szabadulás elméleti lehetőségének biztosítását írja elő, nem pedig az adott elítélt tényleges, bizonyos szabadságra bocsájtását. A TЭСZ bevezetése óta eltelt idő rövidege miatt a sikeres kérelmek hiányára nem lehet érvet alapítani, mert nem a szabadulás valószínűsége, hanem annak lehetősége a kulcskérdés. Megismételte továbbá a *Vinter-ügyben* is felmerülő brit érveket, amelyek szerint a TЭСZ-szel fenyegetett súlyos bűncselekmények elkövetőinek mindenképpen számolnia kell a hosszú évtizedes szabadságvesztéssel, így a konkrét esetben eltelt, kevesebb mint 10 év semmiképpen nem valósít meg egyezményesértést. A kormány észrevételei már tartalmazznak az „első” *Vinter-ügyre* utalást is: az érvelés szerint a mérsékelhetőség az ügyben nem bírt relevanciával, mert a fogvatartás pönológiai indokai az elítéltek vonatkozásában még vitathatatlanul fennálltak. Összességében a kérelmezőnek semmivel sem volt kevesebb alapja a reménykedésre, mint a *Kafkaris-*, *Iorgov(II)- Vinter-* és *Törköly-ügyek* kérelmezőinek, akik esetében a Bíróság nem állapított meg egyezményesértést.¹¹⁰

Az ügyben harmadik félként részt vett a Magyar Helsinki Bizottság is. A szervezet a *Törköly-ügy* konklúziójának helyességét vitatta, és kiemelte, hogy az egyéniesített szempontokat figyelembe vevő döntésekkel kapcsolatban az államot terheli a bizonyítás terhe. Utalt továbbá a német szövetségi alkotmányra is, amely a szabadulás reális lehetőségének biztosítását írja elő a büntetés emberségességének feltételeként.

A Bíróság felhívta a *Kafkaris-* és *Vinter[GC]-ügyekben* lefektetett elveket, és elvégezte a vizsgálatot. Megállapította, hogy a felek által hivatkozott *Törköly-ügy* lényegében tért el a

¹⁰⁹ A kérelmező érvelésében az angolszász típusú esetjogban klasszikus *distinguishing a case*-metódus jelenik meg. Vö. pl: MALLESON, KATE – MOULES, RICHARD: *the Legal System*. Oxford University Press. 2010. Negyedik Kiadás. p. 69.

¹¹⁰ Ez az érv tehát a *Vinter-ügyben* a Kamara által hozott, egyezményesértés megállapítását mellőző ítéletének indokolását teszi magáévá.

vizsgált esettől abban, hogy ott a feltételes szabadulás lehetősége – ha hosszú idő után is – biztosítva volt. Igaz ugyan, hogy a Bíróság abban az ügyben hivatkozott az elnöki kegyelem lehetőségére is, a jelen ügyben azonban csupán ez áll az elítélt rendelkezésére, így a kegyelem jogintézményének vizsgálatakor szigorúbb mérce alkalmazandó.

Tekintettel arra, hogy a köztársasági elnököt nem köti jogszabály, amely a kérelem vizsgálatához világos útmutatást adna a szempont- és kritériumrendszerrel kapcsolatban, továbbá az igazságügyi miniszternek nincsen indokolási kötelezettsége, a Bíróság nem látja kellően biztosítottnak azt, hogy a kegyelem kérelmezői számára világos legyen, milyen feltételeknek kell megfelelni a feltételes szabadságra bocsátás kiérdemlésének érdekében. A szabályozás arra sem nyújt kellő garanciát, hogy az elítéltnak a fogvatartás ideje alatt tanúsított fejlődése, a rehabilitáció irányába tett erőfeszítései megfelelően értékelést nyerjenek. Mindezeket figyelembe véve a Bíróság egyhangúan megállapította,¹¹¹ hogy a magyar TÉSZ nem tekinthető strasbourgi értelemben mérsékelhető büntetésnek, következésképpen sérti az Egyezmény 3. cikkét.

A Bíróság azonban a konkrét ügy keretein túlmutatóan megállapította, hogy a TÉSZ olyan rendszerszintű problémát jelent, amit az államnak, lehetőleg jogalkotás útján orvosolnia kell. A bevezetendő felülvizsgálati mechanizmus kidolgozása tekintetében az állam széles mérlegelési jogkörrel (*margin of appreciation*) rendelkezik, azonban annak végeredményben alkalmasnak kell lennie minden egyes ítélet egyedi vizsgálatára, amely során feltárásra kerül, hogy a további fogvatartás pönológiai indokai fennállnak-e még. Ezen felül az elítéltnak biztosítani kell, hogy viszonylagos bizonyossággal tudja, mit kell tennie a feltételes szabadságra helyezés érdekében. A döntés végrehajtásának felügyeletét az Egyezmény 46. cikke értelmében az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága¹¹² látja el.

A magyar kormány, élve az Egyezmény 43. cikkében foglalt lehetőséggel, kérte az ügynek a Nagykamara elé terjesztését. A kérelemmel kapcsolatos – meggyőződésem szerint bizonyosan elutasító – döntés megszületéséig azonban a 44. cikk értelmében az ítélet nem tekinthető véglegesnek.

3.6. A strasbourgi gyakorlat értékelése

A Bíróság TÉSZ-szel kapcsolatos esetjogával kapcsolatosan – a fent vázolt, megtorpanásoktól, visszafordulásoktól sem mentes gyakorlaton felül – további kritika fogalmazható meg.

3.6.1. A hat hónapos szabály

A reményhez való jog deklarálásával kapcsolatban eljárásjogi alapú problémát jelenthet a Bíróság hat hónapos szabálya: a jogsértés tényétől számítva ugyanis ennyi idő áll rendelkezésre a strasbourgi eljárás megindítására. Felvethető, hogy a *Vinter [GC]*-ügyben a

¹¹¹ Az egyetlen, részbeni különvélemény arra vonatkozott, hogy a belga PAUL LEMMENS bíró a tárgyalás elhúzóására vonatkozó másik megállapított egyezményesítés tekintetében sem látta indokoltnak nem-vagyoni kártérítés megítélését a kérelmezőnek.

¹¹² A Miniszteri Bizottság az Európa Tanács döntéshozó szerve, amely a tagállamok külügyminisztereiből, vagy azok Strasbourgban tartózkodó állandó diplomáciai képviselőiből áll. A Bizottság egyrészt kormányzati testület, ahol egyenrangú partnerek nemzeti szintű megközelítésben vitatják meg az európai problémákat, másrészt olyan fórum, ahol közös válaszokat fogalmaznak meg ezekre a kérdésekre. Vö.: www.europatanacs.hu (2014.09.10)

kérelmezők érdekében kimondott tétel, mely szerint a jogsértés az ítélet kihirdetésekor, és nem későbbi időpontban következik be, azt jelenti-e, hogy a jelenleg TÉSZ-üket töltő elítéltek, akik *de facto* rosszabb helyzetben vannak, hiszen évek óta az embertelen bánásmódot jelentő reménytelenségben élnek, a hat hónapos határidő túllépése miatt nem fordulhatnak a Bírósághoz? Erre utal egy Magyarország ellen indult ügy, ahol a Legfelsőbb Bíróság a Legfőbb Ügyész törvényességi óvását elutasítva helyben hagyta a kérelmezőt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéelő másodfokú döntést. A strasbourgi Bíróság a kérelem befogadását megtagadó döntésében kimondta, hogy a jogsértő (másodfokú) bírói döntéstől számítja a határidőt, annak ellenére, hogy a jogsértő állapot az ítélet következtében folyamatosan fennáll.¹¹³

A *Törköly-ügyben* a kormány hivatkozott a 6 hónapos szabályra, a kérelmező szerint viszont folyamatos a jogsértés, így e szabály nem érvényesül. A kérdés vizsgálatát a Bíróság a kérelem lényegének nyilvánvaló megalapozatlanságára hivatkozva megtagadta.

A *Iorgov (II)-ügyben* a kérelmező 2002. augusztus 15-én fordult a Bírósághoz, pedig halálbüntetését 1999. január 25-én változtatták át TÉSZ-re. 2009. november 3-án, amikor a strasbourgi ítélet megfogalmazása szerint az utolsó hírek érkeztek a kérelmezőről, már 20 évet és 3 hónapot töltött börtönben,¹¹⁴ az eljárásjogi határidővel kapcsolatban azonban hallgat a döntés. A *Murray-ügyben* szintén adós maradt a Bíróság annak megindokolásával, hogy a kérelem befogadhatóságának vizsgálatakor miért nem alkalmazta a 6 hónapos szabályt, és miért nem utasította el érdemi vizsgálat nélkül a kérelmet, *rationae temporis*.

Nem egyértelmű tehát a strasbourgi gyakorlat a kérdést illetően. Álláspontom szerint biztató jel, hogy a *Iorgov (II)-* és a *Murray-ítéletek* az ügy érdemét vizsgálják. A 6 hónapos szabály alkalmazása a kérelem nyilvánvaló megalapozatlanságának kimondásával járna, azaz közvetve következtethetünk rá, hogy a Bíróság folyamatos jogsértésnek értékeli a TÉSZ-ben töltött időt, elhárítva ezzel a hat hónapos szabály „dermesztő hatását” (*chilling effect*), azaz a jogérvényesítés részletszabályokba bújtatott akadályát. Véleményem szerint azonban a jogbiztonság követelményének akkor tenne maradéktalanul eleget a strasbourgi plénum, ha *expressis verbis* állást foglalna a kérdésben.

3.6.2. A remény joga

A remény jogával kapcsolatban álláspontom szerint kiemelt figyelmet érdemel a *Vinter [GC]-ügy* brit bírójának párhuzamos véleménye.

Mindamellet, hogy a Bíróság többször megerősített tétele értelmében az Egyezmény „élő jog”,¹¹⁵ azaz az alapjogvédelem elvárható szintje idővel megemelkedhet, így a Bíróságnak lehetősége van a remény jogának kimunkálására a 3. cikk vonatkozásában, álláspontom szerint egy esetjogi alapon működő rendszerben megalapozottabb – ha úgy tetszik, védhetőbb – a már kimondott jogi tételekből építkező logikai levezetés.¹¹⁶ A már hivatkozott, 1989-es

¹¹³ 34973/05. sz. kérelem, idézi: KÁDÁR ANDRÁS KRISTÓF – KARSAI DÁNIEL: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga a gyakorlat számára*. Novissima, 2013. p. 79.

¹¹⁴ *Iorgov (II) v. Bulgaria*, no. 36295/02 § 14.

¹¹⁵ Az Egyezmény, mint *living instrument* már a Bíróság 1978-as esetjogában is megjelenik, vö. *Tyrer v. the United Kingdom*, no. 5856/72 § 31.

¹¹⁶ E megoldás jobban megfelel továbbá a *Begriffsökonomie* követelményének is: főleg a jogalkalmazás magyarázatához új fogalmat alkotni, amennyiben azt a már meglévő elvekkel is megfelelően indokolható. Használatos e követelményre az OCKHAM borotvája kifejezés is. Vö. JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Pécs–Budapest, Campus Dialóg, 2007. pp. 52sk.

Soering-ügy – amellett, hogy számos kritikai elemzés figyelmeztet a döntésben rejlő veszélyekre¹¹⁷ – az elmúlt 25 év alatt vitathatatlanul a strasbourgi esetjog szerves részévé vált.¹¹⁸ A későbbi gyakorlat kimunkálta, hogy a kiadatás egyezménykonformitásának szükséges és elégséges feltétele, hogy a kiadást kérő állam megfelelő garanciát nyújtson arra, hogy a kiadatás esetén sem sérülnek majd az Egyezményben részes országból érkező személy legfontosabb alapjogai, így az élethez és az emberi méltósághoz való jog. Ehelyütt megemlíthető a *Nivette-ügy*, ahol a Bíróság elfogadta a kaliforniai főügyész által Franciaországnak nyújtott, belső jogi kötőerővel rendelkező garanciát, melynek értelmében a kérelmezőt kiadatása esetén sem halálbüntetésre, sem TЭСZ-re nem fogják ítélni.¹¹⁹

Amennyiben pedig a kiadatási ügyek esetében a 3. cikk prevenciós aspektusa értelmében az állam tevőleges kötelezettsége a fogadó államtól hatékony biztosíték beszerzése, az *argumentum a maiore ad minus* logikai szabály alapján kijelenthető, hogy a saját későbbi potenciális jogsértéseinek megelőzése kapcsán is legalább ugyanennyi elvárható. A Bíróság tehát e megközelítés szerint nem tett mást, mint kimondta, hogy a 3. cikkel kapcsolatos biztosíték a szabadságvesztés büntetés tekintetében akkor tekinthető elégségesnek, ha az az ítélet kihirdetésekor rendelkezésre áll, és hatékonyan, átlátható módon képes az esetlegesen bekövetkező büntetésnek okok változásainak érvényesítésére, azaz a büntetés enyhítésére.

Meggyőződésem szerint annak kimondására lenne szükség, hogy az egyezményértést megalapozó potenciális hangsúly-eltolódás 20-25 év után következhet be, így az a biztosíték elégséges, ami ennyi idő elteltével képes a megfelelő hatást kifejteni. E logikai talajon kiküszöbölhető lenne a *Törköly-ügy* „bukatója” is: a 40 év múltán esedékes felülvizsgálat elégségesnek minősítése ugyanis (a börtönbe kerüléstől számított 35 éves várható élettartamot is figyelembe véve) egyértelműen egy, az állam szempontjából sikeres címkézési csalásként értékelhető.¹²⁰

A hat hónapos szabállyal kapcsolatban kifejtetteket is figyelembe véve álláspontom szerint tehát annak kimondása lenne szükséges, hogy a megfelelő eljárásjogi alapokon nyugvó, megfelelő időben hatni képes biztosíték hiánya az ítélet jogerőre emelkedésétől kezdve folyamatos egyezményértést valósít meg a 3. cikk prevenciós vetületének tekintetében. Amennyiben pedig valamely elítéltet ténylegesen tovább tartanak fogva, mint amennyit – hangsúlyozom, a megtorlást is magában foglaló – legitim pönológiai okok indokolnának, a büntetés e ponttól meghaladja a fogvatartással szükségesen együtt járó¹²¹ jogsérelem tolerálható szintjét, embertelen, megalázó büntetésnek minősül, és ezáltal sérti a 3. cikkben védett emberi méltóságot.

A fenti tételek kimondása a *Murray-ügy* kapcsán bemutatott inkonzisztenciát is feloldaná. A preventív funkció sajátosságából ugyanis levezethető volna, hogy amennyiben az állam

¹¹⁷ Egyenesen Pandora szelencéjének kinyitásához hasonlítja az Egyezmény extraterritoriális hatályának ilyen formában történő elismerését WYNGAERT, CHRISTINE VAN DEN: *Applying the European Convention on Human Rights to Extradition: Opening Pandora's Box?* In: *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 39/04 (1990), 757-779.

¹¹⁸ A HUDOC online adatbázis szerint a *Soering-ügyet* 385 későbbi döntésében idézte a Bíróság.

¹¹⁹ *Nivette v. France, admissibility decision*, no. 44190/98.

¹²⁰ A kérdés messze nem csupán elméleti jelentőségű. Ma Magyarországon két elítéltet tartanak számon, akik ítélete a felülvizsgálat legkorábbi időpontját 50 évben határozza meg. KISZELY PÁL: *Merre tovább, magyar életfogytiglan? Az extrém hosszú ítéletek végrehajtásának tapasztalatai a Szegedi Fegyház és Börtönben.* Börtönügyi Szemle, 2013/1. 47–64. p. 51.

¹²¹ A szabadságvesztés büntetéssel szükségképpen együtt jár az emberi méltóság bizonyos fokú csorbulása, ez azonban önmagában nem sérti a 3. cikket. Vö: *Tyrrer v. the United Kingdom*, no. 5856/72 § 30.

utólag, akár a strasbourgi eljárás megindulását követően, de a 3. cikk „érdemének” megsértését megelőzően orvosolja a biztosítékra vonatkozó hiányosságot, az egyezményesértést a Bíróság nem állapítja meg.¹²²

4. Az ítéletek hazai jelentősége

4.1. Az ítéletek politikai fogadtatása

Nagy-Britanniában a nagykamarai *Vinter*-ügyre reagálva DAVID CAMERON brit miniszterelnök elmondta, nagyon-nagyon csalódott, és egyáltalán nem ért egyet a döntéssel. Szóvivője közölte, hogy a miniszterelnök újraválasztása esetén nem zárja ki az Egyezményből való kilépést sem.¹²³ Több magas rangú kormánytag is hasonló üzenetet fogalmazott meg.¹²⁴ CHRIS GRAYLING, a *Secretary of State for Justice* (kb. az igazságügyért felelős miniszter) azt nyilatkozta, az alapító atyák forognának a sírjukban, ha látnák, mivé lett az általuk megalkotott Egyezmény. A brit Telegraph folyóirat on-line kiadásának szavazásán¹²⁵ a döntést követően 2.530-an szavaztak a Bíróság bojkottjára, míg 233-an egyetértettek az ítélettel. Ez nagyjából 92% – 8%-os megoszlásnak felel meg.¹²⁶ A strasbourgi Bíróság 2012 óta hivatalban lévő elnöke, a luxemburgi DEAN SPIELMANN nyilatkozatában politikai katasztrófának titulálta a brit kilépési szándék erősödését, rámutatva, hogy egy ilyen döntés destruktívan hatna az európai jogállamiság eszméjére, és könnyen Nagy-Britanniának az Európai Tanácsból és az Európai Unióból való kilépéséhez is vezethetne.¹²⁷

A *László Magyar*-üggyel kapcsolatban Magyarországon is felerősödtek döntést bíráló hangok. A miniszterelnök felháborítónak nevezte az ítéletet, mely szerinte egy újabb bizonyíték arra, hogy Brüsszelben és Strasbourgan, tehát az Európai Unióban „a bűnt elkövető emberek jogait az ártatlan emberek jogai és az áldozatok jogai elé helyezik”.¹²⁸ A kormányzó párt frakciója közleménye szerint a „magyar emberek akaratát semmibe véve [a TÉSZA] ellen is támadást indítottak Brüsszelben”, amely ellen „megvédjük” magunkat.¹²⁹ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ igazságügyi miniszter úgy fogalmazott, hogy a „legbrutálisabb büntettek elkövetőinek életük végéig börtönben kell maradniuk – erről elég széles körben egyetértés alakult ki a magyar társadalomban.”¹³⁰ Álláspontom szerint a széles társadalmi támogatottságra hivatkozással

¹²² A mögöttes logika rokonságot mutat a magyar büntetőjogi dogmatikában érvényesülő önkéntes eredmény-elhárítás jogintézményével.

¹²³ WATT, NICHOLAS – TRAVIS, ALAN: *Tory Ministers Condemn ECHR Ruling on Whole-life Prison Sentences*, the Guardian, 2013. július 10. <http://goo.gl/DBcXvW>

¹²⁴ ROZENBERG, JOSHUA: *UK pullout from European rights convention would be 'total disaster'*. the Guardian, 2013. június 4. <http://goo.gl/Z8VoKm>

¹²⁵ Természetesen az ilyen szavazás nem reprezentatív, a Telegraph olvasóközönségének bázisa jellemzően a konzervatív Torykhoz köthető.

¹²⁶ BARRETT, DAVID: *Calls Grow to Boycott 'Toxic' Human Rights Court*, the Telegraph, 2013. július 9. <http://goo.gl/MgP8Zu>

¹²⁷ ROZENBERG, JOSHUA: *UK pullout from European rights convention would be 'total disaster'*. the Guardian, 2013. június 4. <http://goo.gl/Z8VoKm>

¹²⁸ *Orbán: Meg kell védeni az életfogytiglant*. Index.hu, 2014. 05. 20. <http://goo.gl/g9vKje>

¹²⁹ *A Fidesz-frakció közleménye*. 2014. május 20. MTI-OS. Brüsszel és Strasbourg összemosása nyilvánvalóan az ekkor zajló európai parlamenti választásoknak tudható be.

¹³⁰ Az igazságügyi miniszter azonban a strasbourgi döntéssel konform szabályozás bevezetését ígérte, így e nyilatkozata alapján nem tekinthető a döntés bírálójának. *Interjú Trócsányi Lászlóval*. hvg.hu, 2014. szeptember 21. <http://goo.gl/AvnJQa>

óvatosan kell bánni az alapjogi kérdések tekintetében.¹³¹ Empirikus kutatási eredmények mutatnak rá, hogy a modern társadalmak komplexitása mellett a választópolgárok jellemzően alultájékozottak a bonyolult szakmai kérdéseket felvető dilemmák vonatkozásában,¹³² a büntetőjoggal kapcsolatos elvárásokat pedig tipikusan a bűnözéstől való félelem generálja.¹³³ Részben e jelenségek következtében a túlzott átpolitizálódás a büntetőjogot szükségszerűen a repressziónak a büntetőeljárás minden szinten megfigyelhető növelésében, a bűnelkövetők embertárs helyett ellenségként kezelésében, a közvélemény és a média növekvő érzékenységében testet öltő, offenzív irányba¹³⁴ tolja el. A közkeletű vélekedések, hétköznapi megfigyelések eredményeire építő kriminálpolitika térnyerése veszélyezteti a szakmai szempontok érvényesülését,¹³⁵ ami a büntetőpolitikát szükségképpen populista irányba tolja el.¹³⁶ Ilyen társadalmi klímában fokozottan szükség van az elvi, morális,¹³⁷ dogmatikai alapú vizsgálatra. Az alapjogok eróziója ugyanis jellemzően olyanokkal szemben kezdődik el, akiket a társadalom többsége valamilyen az alapjogok nyújtotta garanciákra „érdemtelennek” tart (menekültek, terroristagyanús személyek,¹³⁸ bűnelkövetők, stb.).¹³⁹ Az ilyen szelektív megközelítés a KANTTÓL eredeztethető kategorikus és a BENTHAMi konzekvencialista morális filozófia logikája alapján egyaránt elfogadhatatlan. Az állam elsőrendű kötelezettsége ugyanis minden egyes ember alapvető jogainak védelme,¹⁴⁰ így egyetlen személy jogfosztása sem menthető ki semmilyen indokkal. Másrészről az alapjogok *erga omnes* jellegének ilyen áttörése¹⁴¹ után a jogrendszer nagyon könnyen „csúszós lejtőn”¹⁴² találja magát, amelynek alján a teljes néprétegek kollektív jogfosztását megvalósító diktatúrák vészjósló kontúrjai sejlenek föl. Az alkotmányos jogállam a jogsértésekre – azok súlyától függetlenül,

¹³¹ Az alkotmányos szabályokat és a strasbourgi esetjogot is korlátként ismeri el a társadalom erkölcsi elvárásainak jogalkalmazói érvényre juttatását egyébként széles körben megengedhetőnek értékelő tanulmányában JAKAB ANDRÁS: *Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud?* In: Jogesetek Magyarázata, 2010/1. 83–93. p. 88.

¹³² SOMIN, ILYA: *Political Ignorance and the Countermajoritarian Difficulty*. In: Iowa Law Review, Vol. 89, No. 4, 1287–1371. Különösen: pp. 1304–1324.

¹³³ KEREZSI KLÁRA: *Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében*. In: IRK FERENC [szerk.]: *Kriminológiai tanulmányok* 39. Budapest, 2002. 72–104. p. 73.

¹³⁴ A svéd NILS JAREBORG által alkotott defenzív és offenzív modellek jellemzőit bemutatja LÉVAY MIKLÓS: *A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon*. In: JAKAB ANDRÁS – TAKÁCS PÉTER [szerk.]: *A magyar jogrendszer átalakulása*. Budapest, 2007. 497–515. pp. 508skk.

¹³⁵ FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Kriminálpolitika*. Budapest, 1987. p. 27.

¹³⁶ KEREZSI KLÁRA: *Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében*. In: IRK FERENC [szerk.]: *Kriminológiai tanulmányok* 39. Budapest, 2002. 72–104. pp. 73sk.

¹³⁷ A kifejezést itt az utilitarista, államérdek-alapú megközelítés ellenpárjaként használom, az emberi jogok ugyanis jellemzően az államérdekkel szemben hatnak.

¹³⁸ A legádázabb szervezett terrorizmus elleni harc, de még az állam létét fenyegető helyzet sem jelent kivételt a III. cikk abszolút, áttörhetetlen tilalma alól. Vö: *Aksoy v. Turkey* no. 21987/93. § 62.

¹³⁹ Jusson eszünkbe BOROSS PÉTER akkori miniszterelnöknek 1995-ben, a rendőrségi törvény betervezésétől tett kijelentése, mely szerint az állampolgári jogok csak a törvénytisztelő polgárt illetik meg. KORINEK LÁSZLÓ: *A büntetőpolitika irányelvei Magyarországon*. In: JAKAB ANDRÁS – TAKÁCS PÉTER [szerk.]: *A magyar jogrendszer átalakulása*. Budapest, 2007. 473–497. p. 482.

¹⁴⁰ Alaptörvény I. cikk (1) bekezdés.

¹⁴¹ Az alapjogok relativizálása kifejezést alkalmazza a jelenségre VIG DÁVID: *Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében: határozatlan ideig tartó szabadság-megvonás Európában*. In: Kriminológiai Tanulmányok 46. Budapest, 2009. 38–53. p. 39.

¹⁴² A *slippery slope* típusú érveléssel kapcsolatos leggyakoribb hiba, hogy az első lépésből *törvényszerűen* következőnek állítja be a legrosszabb forgatókönyvet. Én nem ezt teszem, az alapjogvédelem tekintetében azonban az absztrakt veszély elleni biztosítékok szavatolása is elvárható az államtól, vö. pl. a *Soering*-üggyel. A csúszós lejtő-érv (eset)jogi alkalmazhatóságához lásd pl: VOLOKH, EUGENE: *the Mechanisms of the Slippery Slope*. Harvard Law Review, Vol. 116, No. 4. 1026–1137. <http://goo.gl/06V5Xv>

kategorikusan – csak jogállami módszerekkel reagálhat, így senkitől sem tagadhatja meg a jogállami garanciákat.¹⁴³ Azok mellőzésével, megkerülésével tehát még igazságos követelés, morálisan megalapozott büntetőigény sem érvényesíthető.¹⁴⁴ Az alkotmányos büntetőjoggal szemben alapvető követelmény, hogy az alkotmányos elvekkel, különösen pedig az egyén alapjogaival, szabadságával és ezek garanciális biztosítékaival szembenálló büntetőpolitikai megfontolásokat ne engedje érvényesülni. SZABÓ ANDRÁS megfogalmazásában a büntetőpolitika „a jog fogságában van.”¹⁴⁵

4.2. A hazai és a nemzetközi jog harmonizációja

A strasbourgi esetjogot áttekintve – annak vonatkozó következetlenségeit feltárva és kritikával illetve – megállapítható, hogy a Btk. szabályozása mind a bírói mérlegelést követően kiszabható¹⁴⁶ mind a kötelezően kiszabandó¹⁴⁷ TÉSZ vonatkozásában ellentétes az Egyezményvel. Azaz minden újabb ilyen ítélet azonnal jogosultságot teremt az elítéltek, hogy jelentős összegű állami kártérítésért folyamodjon Strasbourgba, illetve a már kiszabott TÉSZ-t töltő elítéltek is feltehetően sikerrel fordulnának kérelemmel a Bírósághoz. Ezt a jogi helyzetet rendezni kell.

A hazai és a nemzetközi jog harmonizációjára két szerv látszik alkalmasnak. Egyrészt az Országgyűlés, ami jogalkotással, a Btk. vonatkozó részének módosításával biztosíthatná a jogrendek összhangját. Álláspontom szerint ez volna az ideális módja a helyzet rendezésének, a kérdés átpolitizáltsága és a hiányzó politikai akarat okán azonban ez az út egyelőre járhatatlannak látszik.¹⁴⁸

A másik alkalmas plénum az Alkotmánybíróság. E testület rendelkezik a nemzetközi joggal ellentétes jogszabály megsemmisítésének jogával (*kasszációs jogkör*), és bírái függetlenek, kizárólag az Alaptörvénynek és a törvényeknek vannak alárendelve.¹⁴⁹ Alaptörvény-ellenesnek vélt jogszabály felülvizsgálatát a Kormány, az országgyűlési képviselők egynegyede, a Kúria elnöke, a legfőbb ügyész vagy az alapvető jogok biztosa kezdeményezheti.¹⁵⁰ Ezen felül kezdeményezhet alkotmányossági vizsgálatot a bíró, amennyiben az egyedi ügyben alkalmazandó jogszabály Alaptörvény-ellenessége merül föl.¹⁵¹

¹⁴³ Hasonlóan a LÉVAY MIKLÓS előadó alkotmánybíró által jegyzett 144/2008. (XI. 26.) AB határozat: „demokratikus társadalomban az alapjogi védelem a bűncselekmények elkövetőit is megilleti, [...] az emberi élethez és méltósághoz való jog pedig a büntetőjogi felelősségre vonás rendszerében is abszolút értéket jelent.”

¹⁴⁴ Az igazságosság, erkölcsi elégtétel, stb. társadalmi ideáljai természetesen motívumai a büntetendőség pozitív jogi deklarálásának, azonban ezek az ideálok később közvetlenül hivatkozási alapként nem használhatók pozitív büntetőnorma hiányában illetve ellenében. A morális érvek jogi érvényesüléséről és a kétszintű érvelésről lásd: JAKAB ANDRÁS: *Ki a jó jogász?* In: JURA 2005/1. pp. 95–100.

¹⁴⁵ SZABÓ ANDRÁS: *Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása*. In: SZABÓ ANDRÁS [szerk.]: *Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása*. Budapest, 2000. 11–29. pp. 15skk.

¹⁴⁶ Btk. 44. § (1) bekezdés és 44. § (2) bekezdés b) pont, vö. a 2.2. fejezetben írottakkal.

¹⁴⁷ Btk. 44. § (2) bekezdés a) pont.

¹⁴⁸ Vö. pl. a TÉSZ-re vonatkozó kérdésnek a „Nemzeti Konzultációba” való beépítésével, ahol a válaszadók 94%-a támogatta a jogintézményt, ill. a Fidesz-frakció közleményével, mely szerint a „magyar emberek akaratát semmibe véve [...] a tényleges életfogytiglan ellen is támadást indítottak Brüsszelben [*sic!*]” A Fidesz-frakció közleménye, 2014. május 20. <http://goo.gl/qZ1vFb>

¹⁴⁹ A 2011. évi CLI. törvény [Abtv.] 5. §.

¹⁵⁰ Alaptörvény, 24. cikk (2) bekezdés e) pont.

¹⁵¹ Alaptörvény, 24. cikk (2) bekezdés b) pont.

Ez utóbbi meg is történt, a *László Magyar*-ügyet követően a Szegedi Ítéltábla MEZŐLAKI ERIK által elnökölt tanácsa a BF. II. 10/2014. szám alatt indult büntetőügyben 2013. április 3-án kelt végzésével – GELLÉR BALÁZS¹⁵² védő indítványára – a bírósági eljárás felfüggesztése mellett¹⁵³ az Alkotmánybíróságnál kezdeményezte¹⁵⁴ a Btk. rendelkezései¹⁵⁵ alaptörvény-ellenességének megállapítását, illetve az alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazásának kizárását.¹⁵⁶ A taláros testületnek soron kívül, de legfeljebb 90 napon belül¹⁵⁷ döntenie kellett volna, ezt a határidőt azonban elmulasztotta.¹⁵⁸ Megjegyzem, a nyilvánvalóan erős politikai vonatkozású, ún. *hard cases* esetében a kivárás eszköze nem újkeletű az Alkotmánybíróság repertoárjában.¹⁵⁹ A TÉSZ-szel kapcsolatos, 2004. március 4-én és 2009. március 5-én¹⁶⁰ benyújtott, még az Alkotmányra alapított beadványokat addig „altatta” a testület,¹⁶¹ míg azok végül 2012. január 1-jén az Abtv. hatályba lépésével *ex lege* megszűntek.¹⁶² Amíg azonban az Alkotmányra alapított panasz esetében a határidő elmulasztása „csupán” az Abtv.-t sértette, az Alaptörvény ötödik módosításának hatályba lépése¹⁶³ óta a 90 napos¹⁶⁴ határidő figyelmen kívül hagyása Alaptörvény-ellenes állapotot idéz elő. Az eljárási határidő alkotmányos szintre emelését – álláspontom szerint jogosan – lehet kritikával illetni,¹⁶⁵ *de lege lata* azonban vitathatatlan, hogy az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve¹⁶⁶ e sorok írásának idején maga sérti az Alaptörvényt.

E ponton meg kell vizsgálni egy következő problémát, nevezetesen, hogy a TÉSZ jogintézménye az Alaptörvényben is megtalálható,¹⁶⁷ így felmerül a kérdés, hogy az AB egyáltalán lefolytathatja-e az alkotmányos vizsgálatot Btk. vonatkozásában. LÉVAY MIKLÓS álláspontja szerint nem, ugyanis maga az Alaptörvény deklarálja e szankció

¹⁵² GELLÉR BALÁZS az ELTE ÁJK büntetőjogi tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

¹⁵³ Összhangban a Be. 266. § (1) bekezdés *b)* pontjával.

¹⁵⁴ Az Alkotmánybírósági vizsgálatot kezdeményező levél 2014. április 9-én kelt, az AB április 17-én érkezett. <http://goo.gl/vuYghs>

¹⁵⁵ A bíróság a Btk. 42. § 2. fordulata mellett régi Btk. 47/A. § (1) bekezdés 2. fordulatainak alaptörvény-ellenessége vizsgálatát is kezdeményezte.

¹⁵⁶ Az Abtv. 25. § (1) bekezdés alapján. Kiemelendő, hogy a *László Magyar*-ügyben a kormány fellebbezése miatt a döntés még nem jogerős, így az Ítéltábla indítványa is a *Vinter*-ügyre és annak *erga omnes* hatályára hivatkozott.

¹⁵⁷ Lásd: Abtv. 25. § (1) bekezdés utaló normáját az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés *b)* pontjára.

¹⁵⁸ Aggasztó előjel lehet, hogy a TÉSZ-szel kapcsolatos, 2004. március 4-én benyújtott, még az Alkotmányra alapított beadványt addig „altatta” az Alkotmánybíróság, míg az végül 2012. január 1-jén az Abtv. hatályba lépésével *ex lege* megszűnt. Vö. Abtv. 71. § (1) bekezdés.

¹⁵⁹ SÓLYOM LÁSZLÓ: *Alkotmánybírósági módszerek a döntés vállalására illetve elhárítására*. In: Iustum, Aequum Salutare, Budapest, 1998. 249–268. p. 259.

¹⁶⁰ A Magyar Helsinki Bizottság indítványát lásd: <http://goo.gl/c5YbsY>

¹⁶¹ Az AB munkatársa 2009. február 10-én egy fórumon ki is jelentette, hogy az AB álláspontja szerint a kérdést a törvényhozónak kell rendeznie. HAGYMÁSI KORNÉLIA: *Végtelen idő a rácsok mögött*. In: Börtönügyi Szemle, 2009/2. 61–76. p. 74.

¹⁶² Vö. Abtv. 71. § (1) bekezdés

¹⁶³ 2013. szeptember 26.

¹⁶⁴ A határidőt az Alaptörvény negyedik módosításának (2013. március 25.) 12. cikk (1) bekezdése emelte Alaptörvényi szintre, 30 napos határidőt írva elő.

¹⁶⁵ Nem értek egyet ilyen technikai jellegű részletszabálynak minősített többséget igénylő törvényben, kiváltképp (*a minorem ad maius*) az Alaptörvényben való megjelenítésével, a norma *lex imperfecta* jellegét azonban nem kritizálom.

¹⁶⁶ Vö. Alaptörvény, 24. cikk (1) bekezdés és Abtv. 2. §.

¹⁶⁷ Alaptörvény IV. cikk (2), második mondat.

alkotmányosságát.¹⁶⁸ Ezt a megközelítést támasztja alá SZÁJER JÓZSEFnek, az új Alkotmányt előkészítő nemzeti konzultációs testület vezetőjének a kérdéses rendelkezés alaptörvényi inkorporálására vonatkozó indokolása: „nem csak Magyarországon, másutt is vannak kezdeményezések, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést sorolják az embertelen, megalázó büntetések közé, és tegyék alkotmányellenessé. Éppen azért kellett alaptörvénybe foglalni a kiszabás lehetőségét, hogy legalább alkotmányos akadálya legyen a büntetés megsemmisítésének.”¹⁶⁹

Én nem osztom ezt az álláspontot. Kétségtelen, hogy a Nagykamara döntése a Btk. egyezményellenessége mellett egyértelműen rávilágít az Alaptörvény rendelkezései között fennálló feszültségre is.¹⁷⁰ Az alkotmányos elemzés során azonban elsődlegesen abból a hipotézisből kell kiindulni, hogy a jogrendszer, és különösen a csúcán elhelyezkedő Alaptörvény koherens, ellentmondásmentes rendszert alkot.¹⁷¹ Ehhez az Alaptörvény Q cikk (2) bekezdésére¹⁷² figyelemmel azt kell bizonyítanunk, hogy a kollízió csupán látszólagos, azaz megfelelő – a nemzetközi joghoz igazodó¹⁷³ – értelmezéssel feloldható.¹⁷⁴

4.3. Az Alaptörvény helyes értelmezése

Az Alkotmánybíróságnak meg kell tehát határoznia Alaptörvény IV. cikkének helyes értelmét,¹⁷⁵ illetve viszonyát a III. és Q) cikkekhez. Álláspontom szerint a koherenzia zavart megszüntető értelmezéshez a következőkből kell kiindulni.

1. Az alkotmány – szűkebben az abban szereplő alapjogi katalógus – jellegéből fakadóan és eredetileg az állami (királyi) hatalom (ön)korlátozását¹⁷⁶ jelenti.¹⁷⁷ A klasszikus alapjogok

¹⁶⁸ LÉVAY MIKLÓS: *Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről*. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2012/3.74–78. pp. 77sk. Kiemelendő, hogy a *Vinter*-ügyet elemző írás még a nagykamarai fordulat előtt született.

¹⁶⁹ ABLONCZY BÁLINT: *Az Alkotmány nyomában. Beszélgetések Szájer Józseffel és Gulyás Gergellyel*. Budapest, 2011. p. 92.

¹⁷⁰ Alaptörvény nemzetközi joggal való összhangot deklaráló Q) cikk (2)-(3) bekezdése, illetve a III. cikk áll *prima facie* ellentmondásban az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdés második mondatával. Vö.: NAGY FERENC: *Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépességről*. In: *Börtönügyi Szemle* 2013/1. 1–16. p. 12., 49. lábjegyzet.

¹⁷¹ A jogrendszer zártágának, ellentmondásmentességének a jogállamiság elvéből levezethető követelménye megjelenik SZABÓ ANDRÁSNAK és ZILINSZKY JÁNOSNAK a 48/1991. (IX. 29.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleményében. A jogrendszer teljes hézag- és ellentmondásmentessége, ideértve a jövőbeli problémák teljes kiszűrését, valójában lehetetlen. Ennek ellenére az ezen ideális állapot, mint sajátos, el sosem érhető, de mindig tovább közelíthető *aszimptota* felé törekvés, azaz a rendszerépítés, fogalmi összecsiszolás – JAKAB ANDRÁS álláspontját osztó véleményem szerint – a jogtudomány vállalható, sőt vállalandó feladata. Vö.: JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Budapest–Pécs, Campus Dialóg, 2007. pp. 33skk.

¹⁷² Alaptörvény, Q) cikk (2) *Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját*.

¹⁷³ MOLNÁR TAMÁS: *Az új Alaptörvény rendelkezései a nemzetközi jog és a belső jog viszonyáról*. In: DRINÓCZI TÍMEA – JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Alkotmányozás Magyarországon, II. kötet*. Budapest–Pécs, 2013. 83–93. p. 89.

¹⁷⁴ CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZI TÍMEA – ZELLER JUDIT: *Túl az alkotmányon...* *Közjogi Szemle* 2010. december. 1-12. p. 9.

¹⁷⁵ A Velencei Bizottság 621/2011. számú véleményében úgy fogalmaz, hogy az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdésének olyan értelmezése, amely kizárja a büntetés *de facto* és *de jure* mérsékelhetőségét, nem egyeztethető össze az európai emberi jogi sztenderdekkel. A helyes értelmezés lehetőségét tehát e plénum sem zárta ki – ugyanakkor meg sem adta azt. Velencei Bizottság 621/2011. számú vélemény, §§ 69–70. <http://goo.gl/plcqVm>

által konstituált jogviszony tehát az államot alapvetően tartózkodásra, valamint ehhez kapcsolódóan a jog gyakorlása feltételeinek megteremtésére, biztosítására vonatkozó, pozitív tevérsre kötelező közjogi igényt fogalmaz meg az egyén javára.¹⁷⁸

Mindezek fényében az Alaptörvény azon mondatát, hogy

tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki

helyesen úgy kell értelmezni, hogy az állam nem szabhat ki TЭСZ-t senkire, aki nem követett el szándékos, erőszakos bűncselekményt.¹⁷⁹

2. Alaptörvény III. cikk (1) bekezdése az embertelen, megalázó bánásmód tilalmát deklarálja.¹⁸⁰ Szövegezése gyakorlatilag megegyezik az EJEE 3. cikkével, amelyet az 1993. évi XXXI. törvény 5. §-a értelmében 1992. november 5. napjától¹⁸¹ kell alkalmazni a magyar jogrendszerben.¹⁸² Az Alkotmánybíróság azonban már az dokumentum aláírását egy héttel megelőzve, az 1990. október 31-én megjelent 23/1990. számú határozatában hivatkozott az Egyezményre. Az Alkotmánybíróságnak a vizsgálat során értelmeznie kell a III. cikket, s ha pontos definíciót nem is kell adnia, a kérdés eldöntéséhez elengedhetetlenül szükséges meghatároznia, hogy a TЭСZ e tilalom körébe tartozik-e.

A megfelelő értelmezéshez le kell szögeznünk, hogy az Egyezmény 46. cikk 1. bekezdésében vállalt kötelezettség értelmében Magyarország magára nézve kötelezőnek ismer el minden

¹⁷⁶ Ez a klasszikus *non-interference*-elv. Emberi jogi megközelítésben az állami kötelezettségek bevett hármas felosztásából (*respect, protect, fulfil*) jelenleg csak az elsőt, a jogok „passzív” tiszteletben tartását szükséges kiemelni.

¹⁷⁷ A hatalom büntetőjogi önkorlátozásának alkotmányi kifejeződése fokozott szükségességét, mint a tartalmi alkotmányosság és az alkotmány legitimitásának döntő garanciáját emeli ki SZOMORA ZSOLT: *Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben*. In: DRINÓCZI TÍMEA – JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Alkotmányozás Magyarországon, I. kötet*. Budapest–Pécs, 2013. 257–274. p. 269.

¹⁷⁸ 56/1995 (IX. 15.) AB határozat.

¹⁷⁹ Megjegyzendő, hogy az erőszakos bűncselekmény alkotmányos fogalma nem kellően tisztázott. A Btk. 459. § (1) bekezdés 4. pontjában foglalt értelmező rendelkezés egyrészt *expressis verbis* csak a Btk-ra vonatkozik, másrészt dogmatikailag az alkotmányos fogalomból kell levezetni az alsóbb szintű jogszabályok definícióit, nem *vice versa*. Kritizálja a fordulat és a szabályozás alkotmányos megjelenését KARSAI DÁNIEL: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről*. In: *Jogesetek Magyarzata*, 2014/1. 70-77. p. 76., 28. lábjegyzet.

¹⁸⁰ A dolgozatban rendszeresen együtt használom e fogalmakat, egymástól való pontos elhatárolásuk ugyanis mind a strasbourgi, mind a magyar alkotmányos dogmatikában nehézkes. Van olyan álláspont, mely szerint a kínzás magában foglalja az embertelen és megalázó bánásmódot, míg az embertelen bánásmód a megalázó elbánást, így a megalázó bánásmód vagy büntetés tekinthető a tilalom alsó határának. Vö. MARC BUNGENBERG: *Folter*. In: SEBASTIAN HESELHAUS – CARSTEN NOWAK [szerk.]: *Handbuch der Europäischen Grundrechte*. Bécs, 2006. p. 414., idézi: JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Az Alkotmány kommentárja II*. Budapest, 2009. p. 1934sk.

¹⁸¹ E napon történt meg a magyar megerősítésről szóló okirat letétbe helyezése az Európa Tanács főtítkáránál.

¹⁸² A belső jogi kihirdetés késlekedése, illetve a jogszabály ebből következő visszaható hatálya az egyértelmű alkotmányos aggályok ellenére nem egyedi jelenség a magyar jogrendszerben. KOVÁCS PÉTER: *Valami ketyeg alattunk... (Nemzetközi jogi kötelezettségeink és belső jogi szabályozásunk egyes kirívó ellentmondásairól)*. In: BRAGYOVA ANDRÁS [szerk.]: *Ünnepi Tanulmányok Holló András 60. születésnapjára*. Miskolc, 2003. 245–279. p. 275. Jelen esetben a jogszabály kizárólag az egyénnek az állammal szembeni helyzetét érinti, az egyént hozza kedvezőbb helyzetbe, így e konkrét esetben véleményem szerint nem problémás a visszaható hatály, vö. 28/1992. (IV. 30.) AB határozat.

végleges strasbourgi döntést, amelyben félként szerepel.¹⁸³ Jelenleg azonban jogerős döntés a kérdésben Magyarország ellen még nem született, így e rendelkezés alapján még nem dönthető el a kérdés.

A III. cikk megfelelő értelmezéséhez azonban a Bíróság releváns – akár más államok ellen indult – ügyekben hozott döntéseinek vizsgálata is indokolt a TÉSZ magyar jogintézményének vizsgálatakor, tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság következetes gyakorlatában az alapjogok érvényesülésének minimális mércéjeként fogadja el a nemzetközi jogvédelmi mechanizmusok által biztosított jogvédelmi szintet.¹⁸⁴ Az AB kialakult joggyakorlata értelmében az alkotmányértelmezésnek egyrésztől általános jelleggel, a jogállamiság alkotmányos elve értelmében¹⁸⁵ a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségekkel összhangban kell történnie,¹⁸⁶ más részről ez kifejezett alkotmányos kötelezettség is.¹⁸⁷ Az AB az Alkotmány 7. § (1) bekezdéséből¹⁸⁸ vezette le a nemzetközi együttműködés alkotmányi parancsának elvét, melynek értelmében még a nem kötelező nemzetközi normák és gyakorlat is felhasználható az egyes jogok alkotmányos tartalmának kimunkálásakor.¹⁸⁹ A *pacta sunt servanda*-elvet az Alaptörvény Q cikk (2) és (3) bekezdése normaszöveg szintjén tartalmazza, így tételek álláspontom szerint nem veszítettek érvényességéből. Magyarország alávetette magát az európai közrend őrzése, illetve az emberi jogok és szabadságok megóvása érdekében életre hívott EJEB joghatóságának, ezért az Alkotmánybíróság döntéseiben figyelembe veszi a Bíróság joggyakorlatát.¹⁹⁰ Az EJEE-vel azonos tartalmú Alaptörvényi rendelkezések esetében az Alkotmányóságnak akkor is követnie kell a strasbourgi joggyakorlat alapjogvédelmi minimumát, ha saját megelőző határozataiból ez kényszerűen nem következne.¹⁹¹ A taláros testület kimondta, hogy az EJEB gyakorlata a magyar joggyakorlatot alakítja és kötelezi.¹⁹² Érvényesült ez a tétel abban az esetben is, amikor az EJEE fordított korábbi gyakorlatán.¹⁹³ Bár jelen ügyben a bíró kezdeményezésében kifejezetten hivatkozott a *Vinter[GC]*-ügyből fakadó nemzetközi jogi kötelezettségre, említésre méltó KOVÁCS PÉTER alkotmánybíró felvetése, miszerint „az Alkotmánybíróságnak a nemzetközi joggal való konformitást [...] *ex officio* vizsgálnia kellene, minden olyan esetben, amikor *prima facie*

¹⁸³ Az Egyezmény reformjával kapcsolatban felmerült, hogy a 46. cikket ki kellene terjeszteni a más államokkal szemben hozott döntések kötelező alkalmazandóságára is, *expressis verbis erga omnes* hatályúvá téve azokat. Ezt végül a tagállamok szakértői a jogrendszerek különbözősége miatt nem támogatták, abban azonban nem volt vita, hogy az államoknak minden döntéssel kapcsolatban le kell vonnia a megfelelő következtetéseket a saját jogrendszerére vonatkozóan. WELLER MÓNKA: *Fórum – Strasbourg és a magyar joggyakorlat*. In: *Fundamentum* 2005/1. 59–61. pp 60sk.

¹⁸⁴ 32/2012. (VII. 4.) AB határozat.

¹⁸⁵ 7/2005. (III. 31.) AB határozat, II. pont 2. bek.

¹⁸⁶ Pl. 53/1993. (X. 13) és 2/1994. (I. 14.) AB határozatok

¹⁸⁷ 53/1993 (X. 13) AB határozat.

¹⁸⁸ 1949. évi XX. tv. 7. § (1) *A Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, biztosítja továbbá a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját.*

¹⁸⁹ BLUTMAN LÁSZLÓ: *A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél*. Jogtudományi Közlöny, 2009. évfolyam. 301–316. p. 305.

¹⁹⁰ E joggyakorlatba tehát nem csupán a Magyarország ellen és nem csupán az 1992-t követően hozott döntések értendők bele. Vö. 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [33]. Az egyedüli helyes, proaktív értelmezésnek a más államok ügyében született EJEB-döntéseket is figyelembe vevő megközelítést fogadja el BÀN TAMÁS: *Fórum – Strasbourg és a magyar joggyakorlat*. In: *Fundamentum* 2005/1. 46–49. p. 49.

¹⁹¹ Először lásd: 61/2011. (VII. 13.) AB határozat, megerősítette többek között: 166/2011. (XII. 20) AB határozat és 22/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [16]. A jogtudományi álláspont ezzel lényegében megegyezően az EJEB normaértelmezését az Alaptörvény interpretációjának legfontosabb dogmatikai forrásaként ismeri el. vö. JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Az Alkotmány kommentárja II*. Budapest, 2009. p. 1934.

¹⁹² 18/2004 (V. 25.) AB határozat.

¹⁹³ 8/2011. (II. 8.) AB határozat.

világos a kapcsolat a vizsgált jogszabály és Magyarország nemzetközi kötelezettségei között.”¹⁹⁴

Mindebből levezethető, hogy az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény III. cikkét a végleges, de nem Magyarország ellen indult *Vinter[GC]*- és a nem végleges, de Magyarországot elmarasztaló *László Magyar*-ügyeket figyelembe véve kell értelmeznie, megállapítva, hogy az magába foglalja a TÉSZ tilalmát.¹⁹⁵

A vizsgált alaptörvényi rendelkezés releváns részét,

senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni

az államra vonatkoztatva¹⁹⁶ – a IV. cikkénél kifejtetteket is figyelembe véve – úgy értelmezhetjük, hogy az állam senkit nem vethet alá kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek, s ebbe bele kell értenünk a TÉSZ-t is.¹⁹⁷

A III. cikk szabálya tehát a IV. cikkénél magasabb szintű, általános védelmet határoz meg. A nem szándékos, nem erőszakos bűncselekmények esetében a két szabály lefedí egymást, párhuzamos tilalmat fogalmaznak meg, *quasi* két okból is tilos ilyen esetben a TÉSZ kiszabása. A szándékos és erőszakos bűncselekmények esetében a IV. cikk nem tiltja a TÉSZ-t, a III. cikk azonban igen. A TÉSZ-re vonatkozó két alaptörvényi rendelkezés tehát nem ellentétes, csupán a IV. cikk (2) bekezdés második mondata redundáns: semmit nem tilt, amit a III. cikk ne tiltana, viszont kevesebb garanciát tartalmaz, hiszen a III. cikk védelme mindenkire és feltétlenül kiterjed, míg a IV. cikk releváns rendelkezése a szándékos, erőszakos elkövetőkre nem.¹⁹⁸

Felvethető, hogy a IV. cikk vizsgált része egyfajta *lex specialis*ként lerontja a III. cikket, az alól kivételként értelmezendő.¹⁹⁹ Ezt a megközelítést sugallja SZAJER JÓZSEFnek a 4.2. fejezetben idézett érve, mely szerint a IV. cikk biztosítja a TÉSZ alkotmányosságát.

Véleményem szerint ez a megközelítés egyrészt jelentősen lerontja a III. cikk anyajogként is szolgáló, az emberi méltóság sérthetetlenségét deklaráló²⁰⁰ II. cikket,²⁰¹ nemzetközi

¹⁹⁴ 41/2005. (X. 27.) AB határozat, KOVÁCS PÉTER alkotmánybíró párhuzamos indokolása.

¹⁹⁵ Egy további lehetséges megközelítés szerint a TÉSZ büntetését kell a strasbourgi szempontoknak megfelelően embertelen, megalázó büntetésnek tekinteni, amire ez által automatikusan vonatkozik a III. cikk tilalma. Azt gondolom, mindkét megközelítés megfelelően indokolható, azok eredményükben azonosak, így a kérdésnek több teret nem szentelek e lábjegyzetnél.

¹⁹⁶ Ehelyütt is csak a *respect*-vetületre fókuszálok, a *protect*-aspektussal, tehát a nem állami szereplők által elkövetett kínzás, stb. állam általi üldözésének a III. cikkből levezethető kötelezettségével itt szintén nem foglalkozom, ehhez lásd pl. *A. v. the United Kingdom*, no. 100/1997/884/1096. § 22.

¹⁹⁷ Ez az értelmezés az Alaptörvény IV. cikkéhez fűzött indokolással is összeegyeztethető, amely szerint a rendelkezés „[n]em zárja ki a szabadságtól való végleges megfosztás lehetőségét”.

¹⁹⁸ Hasonló végkövetkeztetésre jut JAKAB ANDRÁS: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. Budapest, 2011. pp. 204-208.

¹⁹⁹ A rendelkezés a IV. cikk általános tilalma alóli kivételként került be az Alaptörvénybe. Megkockázatom, ez önmagában felvetheti az alapjog lényegének elvonását, kiüresítését tiltó alkotmányos követelmény megsértését.

²⁰⁰ A megfogalmazás a német alaptörvény 1. cikk (1) bekezdésében – és csak ott! – szereplő *unantastbar*, „érinthetetlen” kifejezést idézi. Az 56/1995. (IX. 15.) AB határozat értelmében elvileg minden alapjog korlátozhatatlan, gyakorlatilag azonban – alapjogok konkurenciája esetén és szigorú feltételek mellett – mégis korlátozható. A magyar jogrendszerben az emberi méltósághoz való jog csupán az élethez való joggal egységben abszolút, egyébként a korlátozhatóságára a többi alapjoggal megegyező mérce irányadó. JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Az Alkotmány kommentárja II*. Budapest, 2009. p. 1905.

²⁰¹ Amely rendelkezés a III. cikkhez képest *lex generalis*nak tekinthető, vö. . JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Az Alkotmány kommentárja II*. Budapest, 2009. p. 1931.

összehasonlításban²⁰² is igen tágan húzva meg az egyik legjelentősebb alapjog²⁰³ korlátozásának lehetőségeit,²⁰⁴ másrészt a nemzetközi jog és az Alaptörvény viszonyára és az alkotmány koherenciájának fenntartására vonatkozó érvek fényében a szabály nem láthatja el a konzultációs testület szándéka szerinti célját, a Btk. TÉSZ-re vonatkozó része megsemmisítésének nem képezheti alkotmányos akadályát (*reductio ad absurdum*).²⁰⁵

4.4. Az Alkotmánybíróság lehetséges döntései

Meglátásom szerint az Alkotmánybíróság többféle döntése elképzelhető.

1. Az AB a Btk. rendelkezéseit az Alaptörvény III. cikke alapján vizsgálja. A III. cikk helyes értelmének kialakításához az AB korábbi esetjogára és a *pacta sunt servanda*-elvre tekintettel felhívja a strasbourgi esetjogot és a *Vinter*[GC]-ügyben a strasbourgi Bíróság által hivatkozott egyéb, nem kötelező erejű normákat²⁰⁶ és kutatási eredményeket és Alkotmányellenesség okán *ex tunc* hatállyal megsemmisíti a rendelkezéseket.

2. Az AB az Alaptörvény Q cikk (2) és (3) bekezdése alapján közvetlenül a strasbourgi esetjogot hívja fel, mint „pótalkotmányt” (SÓLYOM LÁSZLÓ)²⁰⁷ és ez alapján a Btk. vonatkozó rendelkezéseinek nemzetközi szerződésbe ütközését állapítja meg. Hasonló logikát követett az AB, amikor úgy érvelt, hogy

*ha a Bíróság egy bizonyos jogi konstrukciót és azon alapuló gyakorlatot összeegyeztethetetlennek talált az Egyezményvel, az Alkotmánybíróság [...] értelemszerűen tartózkodik attól, hogy egy nyilvánvalóan ugyanolyan jogi megoldást – ezzel éppen ellentétesen – az Egyezményvel összeegyeztethetőnek minősítsen.*²⁰⁸

E logikát követve az ügyben az Abtv. 42. §-a alkalmazandó:

42. § (1) *Ha az Alkotmánybíróság olyan jogszabály nemzetközi szerződésbe ütközését állapítja meg, amely a nemzetközi szerződést kihirdető jogszabállyal az Alaptörvény alapján nem lehet ellentétes, a nemzetközi szerződéssel ellentétes jogszabályt teljesen vagy részben megsemmisíti.*

²⁰² A svájci alkotmány igen szigorú feltételek mellett elrendelhető, felülvizsgálat tárgyát képező „biztonsági intézkedés” szankcióját is vizsgálva példa nélkülinek nem, de kétséget kizáróan *szokatlan*nak titulálja az alaptörvényi rendelkezést LÉVAY MIKLÓS: *Büntetőhatalom és Alkotmány, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre*. In: DRINÓCZY TÍMEA – JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Alkotmányozás Magyarországon, I. kötet*. Budapest–Pécs, 2013. 201–219. p. 216.

²⁰³ JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Az Alkotmány kommentárja II.* Budapest, 2009. p. 1904.

²⁰⁴ Nem összekeverendő a alapjogok (bizonyos feltételekkel lehetséges) korlátozása (*Eingriff*) azok minden esetben tilos megsértésével (*Verletzung*). Vö. JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2007. p. 54.

²⁰⁵ 2013-ban megjelent tanulmányában SZOMORA ZSOLT úgy fogalmaz, hogy a hazai TÉSZ kérdése még nincsen végérvényesen lezárva, a büntetés alaptörvényi szintre emelése azonban a büntetés „alkotmányjogi méregfogát” majdnem teljesen kihúzni látszik. Kiemelendő, hogy az esszében is hivatkozott *Vinter*-ügyben a megjelenést követően született nagykamarai döntés alapvető fordulatot hozott a kérdés megítélésében. Vö. SZOMORA ZSOLT: *Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben*. In: DRINÓCZY TÍMEA – JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Alkotmányozás Magyarországon, I. kötet*. Budapest–Pécs, 2013. 257–274. p. 274.

²⁰⁶ Így különösen a Miniszteri Bizottság Európai Börtön szabályzatáról szóló, 2006. január 11-i, Rec (2006) 2. számú ajánlását és a feltételes szabadságra bocsátásról szóló 2003. szeptember 24-én elfogadott Rec (2003) 22. számú ajánlás 4. §-át, amely a büntetések felülvizsgálhatóságát írja elő.

²⁰⁷ *Sólyom: Vissza a könyvtárba. Riport Sólyom László és Kis János könyvbemutatójáról*. Index.hu, 2014.05.18. <http://goo.gl/nJMxt8>

²⁰⁸ 166/2011. (XII. 20.) AB határozat.

A pozitív jogi rendelkezés dogmatikailag a következőképp indokolható: az Egyezményt kihirdető, egyszerű többséggel elfogadott törvény a jogforrási hierarchiában megelőzi a szintén egyszerű többséggel elfogadott Btk.-t,²⁰⁹ azaz kollízió esetén a *lex superiori derogat legi inferiori*-elv vonatkozik rá, ami hatályon kívül helyezési (kasszációs) ok.²¹⁰

Látható, hogy a két lehetséges megoldási út elkülönítése inkább elméleti eszmefuttatás, *de facto* nem különböznek jelentősen egymástól. KOVÁCS PÉTER az európai zsargonban honos *le dialouge les juges*-megközelítést javasolja, kiemelve, hogy a kérdés a gyakorlatban a lehetségesnél jóval kevesebb problémát jelent, a két út elkülönítéséhez nem feltétlenül célszerű ragaszkodnunk.²¹¹ Implicite ezt az álláspontot foglalta el az AB is, amikor alkotmányellenességet és egyben nemzetközi szerződésbe ütközést állapított meg a Be. fegyverek egyenlőségét korlátozó rendelkezésének megsemmisítését kimondó döntésében.²¹²

3. A harmadik általam lehetségesnek tartott megoldást követve az Alkotmánybíróság – a fenti érvrendszerek valamelyikét magáévá téve – mulasztásos alkotmányvétséget állapít meg, és záros határidőn belül kötelezi a jogalkotót egy, az EJEB mércéjének maradéktalanul megfelelő felülvizsgálati mechanizmus beiktatására. Ez utóbbi megoldás „politikailag” feltehetően kényelmesebb lenne a rendelkezéseket kasszálni vonakodó taláros testületnek. Az optimális esetben 20-25 évben meghatározott, általánosan kötelező felülvizsgálat²¹³ beiktatása egyrészt kiküszöbölné a két évtizednél nem régebbi jogerős ítéletek azonnali (és értelmetlen) felülvizsgálatának kényszerét, másrészt – a *Murray*-ügyre figyelemmel – feltehetőleg kivédené a 25 év fölötti határozott tartamú szabadságvesztésre ítélték egyébként potenciálisan sikeres strasbourgi kérelmét is.²¹⁴

Megjegyzendő, hogy egy ilyen döntés a gyakorlatban címkézési csalásra kényszerítené a jogalkotót: a TÉSZ-es elítéltekre is vonatkozó felülvizsgálatot nem nevezheti feltételes szabadságra bocsájtásnak, hiszen azt a bíró ítéletében – érvényes jogszabály alapján – kizárta.²¹⁵

4.5. A felülvizsgálatról

A határozatlan idejű szankciók, és különösen a TÉSZ kapcsán gyakran felmerül, hogy 100-150 évben meghatározott, határozott tartamú szabadságvesztésnek „álcázott” büntetéssel

²⁰⁹ A nemzetközi szerződések sajátos, a hazai jogforrási hierarchiát „megkettőző” jogforrási jellegét meggyőzően bizonyítja JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Pécs–Budapest, Campus Dialóg, 2007. pp. 118; 166skk.

²¹⁰ Vö. JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Pécs–Budapest, Campus Dialóg, 2007. p. 127.

²¹¹ KOVÁCS PÉTER: *Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletére való hivatkozás újabb formulái és technikái a magyar Alkotmánybíróság valamint néhány más európai alkotmánybíróság mai gyakorlatában*. In: *Alkotmánybírósági Szemle*, 2013/2. 73–84. p. 84.

²¹² 166/2011. (XII. 20.) AB határozat.

²¹³ Lásd 4.5. fejezet.

²¹⁴ Meggyőződésem szerint nem lenne strasbourgi szempontból elfogadható, hogy a TÉSZ-re ítélték a korrekció eredményeképp *de facto* jobb helyzetbe kerüljenek azoknál, akikre a felülvizsgálati időnél hosszabb, formailag határozott tartamú szabadságvesztés büntetést szabtak ki. Lásd még a 3.6.2 fejezetben írottakat.

²¹⁵ A legújabb minisztériumi elképzelés értelmében a köztársasági elnök kegyelmi jogkörében eljárva „törölné” a jogerős ítéletnek a feltételes szabadságra bocsájtást kizáró részét. E megoldás sem javítana a TÉSZ-szel kapcsolatos, 1. fejezetben tárgyalt fogalmi tisztázatlanságon.

megkerülhető lenne a kötelező felülvizsgálat problémája.²¹⁶ Ez a felvetés távol áll a jog funkciójával és az ítélkezés presztízsével kapcsolatban bennem élő ideáltól, megkockáztatom, cinikusnak minősíthető, mégis rávilágít egy fontos kérdésre: mennyi az a felülvizsgálati idő, amit *de lege ferenda* meghatározhatunk, és ami a társadalom igazságérzetének és az emberi jogi szttenderdeknek egyaránt megfelelő? TÓTH MIHÁLY hármas felosztást javasol, ahol a határozott idejű szankció mellett húsz évet meghaladó, határozatlan tartamú büntetés kiszabására lenne lehetőség. Ebben az esetben az ítélkező bíró 20-35 év között határozná meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. A harmadik kategóriát neveznék egységesen életfogytig tartó szabadságvesztésnek. Ennek kiszabása esetén 40 (speciális esetben 35) év elteltével, speciális szakmai bizottság végezné a felülvizsgálatot.²¹⁷ Ehhez nagyon hasonló reformelképzelést vázolt a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium igazságügyért felelős államtitkára egy 2014. szeptember 24-én elhangzott rádióinterjúban. Eszerint egy bíróból álló, speciális kegyelmi testület 40 év elteltével indokolt véleményben foglalna állást az elítélt „körülényeiről” és arról, hogy „alkalmas-e egyáltalán a kegyelem előterjesztésére”. E testület igenlő állásfoglalását követően a köztársasági elnök dönthetne az ítélet felülvizsgálatot kizáró részének „törléséről”. Ennek következtében az elítélt számára – a 40 évhez képest későbbi időpontban – a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége „felmerülhet”. A bíróságnak tehát a továbbiakban is lehetősége lenne TЭСZ kiszabására, amit 40 év után hivatalból vizsgálna meg a kegyelmi bizottság.²¹⁸

Álláspontom szerint TÓTH MIHÁLY javaslata mindenképpen üdvözlendő tekintetben, hogy a „valódi” és „nem valódi” életfogytiglani szabadságvesztés helyett egységesen csak a legsúlyosabb szankciót illetné ezzel a névvel. A javasolt 40 év utáni felülvizsgálat azonban – figyelemmel az EJEB kurrens joggyakorlatára – vélhetően nem felelne meg a strasbourgi mércének. Igaz, hogy a „reményt” biztosítaná²¹⁹ – ezért is tartom a remény joga kifejezést kevésbé szerencsésnek – azonban a Bíróság ítéletéből az szűrhető le, hogy a leghosszabb, még tolerálható idő 25 év, ezt követően szükséges a felülvizsgálat.²²⁰ Kétségtelen, hogy a Bíróság számtalanszor hangoztatott tétele szerint a felülvizsgálati rendszer kialakítása a tagállamok mozgásterébe, mérlegelési jogkörébe tartozik, ezért elképzelhető, hogy egy 30 évben meghatározott felülvizsgálatot még nem találja egyezményesértőnek a strasbourgi testület,²²¹ meglátásom szerint – a fogvatartottak várható élettartamára is figyelemmel – a 40 év után esedékes felülvizsgálat problémás lehet. További aggályokat ébreszt az államtitkár által vázolt elképzelés, ahol a felülvizsgálat elméleti lehetőségére kellene 40 évet várni, s csak ezt követően egy későbbi időpontban történhetne meg a legelső felülvizsgálat. Természetesen a részletes kritikával meg kell várni a törvényjavaslatot, amelyet várhatóan még a 2014. évben benyújt a minisztérium, a Parlament pedig már az ezt követő évben elfogadhatja, s a

²¹⁶ POLGÁR ANDRÁS: *Egy szankció védelmében. [A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről]*. In: Bűnügyi Szemle. 2009/4, 39-43. p. 43.

²¹⁷ TÓTH MIHÁLY: *Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetséges jövőjéről*. MTA JTI blog. <http://goo.gl/hlc4bv>

²¹⁸ *Interjú Répásky Róberttel*. Kossuth Rádió, 180 perc, 2014. szeptember 23. Az államtitkár álláspontja szerint Alaptörvény-módosításra azért nem lenne szükség, mert a bírák TЭСZ kiszabására vonatkozó jogát nem vonnák el. Ez az érvelés hibás, a bíró mérlegelési jogköre nem egy adott szankció kiszabásának jogát jelenti, hanem a létező szankciók közötti mérlegelés és a proporcionális szempontok érvényesítésének lehetőségét. E lehetőséget pl. a kötelezően kiszabandó TЭСZ elvonja, e büntetési nem kiiktatása azonban ilyen következménnyel nem jár.

²¹⁹ Szintén az államfő kegyelmi jogkörében képzelel el a felülvizsgálatot az Igazságügyi Miniszter, így látva biztosíthatónak a remény jogát. *Interjú Trócsányi Lászlóval*. Jogi Fórum, 2014. szeptember 12. <http://goo.gl/qsnWe8>

²²⁰ *Vinter[GC]*, § 120,

²²¹ Akár a *wide margin of appreciation*, akár a *minimum level of severity*-doktrínából következően.

rendelkezések hatályba léphetnek.²²² Hangsúlyozandó azonban, hogy az EJEE többször megerősített tétele értelmében a Bíróságnak nem feladata az irányadó hazai jog és gyakorlat *in abstracto* ellenőrzése.²²³ A legitim pönológiai indokok meghatározása, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének mérlegelésekor figyelembe veendő szempontrendszer kidolgozása a tagállamok hatáskörébe tartozik, így a Bíróság akkor jár el helyesen, ha az ilyen döntések ellen nem válik fellebbviteli fórummá.²²⁴ Mindezek fényében a kegyelemről szóló törvény hatályba lépését követően sem várható strasbourgi döntés mindaddig, amíg az újonnan létrehozott kegyelmi rendszer gyakorlati érvényesülésével kapcsolatban konkrét jogsérelem merül föl, s ez okból valamely elítélt kérelemmel fordul a Bírósághoz.²²⁵

4.6. A köztársasági elnöki kegyelemről

A TÉSZ mérsékelhetősége kapcsán a köztársasági elnök kegyelmi jogára való állami hivatkozás – az ilyen döntés diszkrecionális jellegével kapcsolatos, fent kifejtett hiányosságokon felül – álláspontom szerint dogmatikailag nem problémamentes.

Érvelésem kiinduló axiómája, hogy az államfő az egyéni kegyelem gyakorlásakor az állam büntetőigényéről mond le.²²⁶ Az állam jogtalan igényéről fogalmilag kizárt a lemondás, így első lépésben a kegyelem tárgyául szolgáló büntetőigény alkotmányos igazolhatóságát, törvényességét kell vizsgálni. Amennyiben az elítélt fogvatartása egy ponton túl nem igazolható, a fogvatartás jogossága szűnik meg. Ilyen esetben ennek kimondására van szükség, az elnöki kegyelem pedig szóba sem jön. Abban az esetben pedig, ha az alkotmányos szempontok igazolják a további szabdságelvonást, az esetleges elnöki kegyelem funkciója nem az emberi jogi jogsértés kiküszöbölése, az csupán egyéb, diszkrecionális szempontokat érvényre juttató aktus.

4.7. A személyi szabadság joga és a TÉSZ viszonya

JUHÁSZ ZOLTÁN 2005-ben írott cikkében felveti, hogy az emberi méltósághoz való jog mellett a személyi szabadsághoz való jog alkotmányos korlátozásának követelményeit is sérti a TÉSZ.²²⁷

Az Alkotmánybíróság a határozott idejű szabadságvesztéssel kapcsolatban már kimondta, hogy a szabdságelvonó büntetés önmagában több alapjogot korlátoz, de megfelel az

²²² *Interjú Répássy Róberttel*. Kossuth Rádió, 180 perc, 2014. szeptember 23.

²²³ Vö. pl. *Allen v. the United Kingdom*, no. 25424/09. § 40.

²²⁴ SZYDŁO, MAREK: *Free Life after Life Imprisonment as a Human Right under the European Convention*. In: *European Constitutional Law Review*, Vol 9. 501–512. p. 511.

²²⁵ Ehhez hozzászámítandó, hogy a kérelem beérkezését követően is átlagosan kb. 2-3 év telik el a Bíróság döntéséig.

²²⁶ 39/1991. (VII. 3.) AB határozat

²²⁷ JUHÁSZ ZOLTÁN: *Jog a reményhez. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről*. In: *Fundamentum*, 2005/II, 88–91. p. 88.

alkotmányos büntetőjog²²⁸ azon elvének, hogy legitim cél érdekében történik, és eleget tesz a szükségesség-arányosság tesztjének.²²⁹

Alapjog lényeges tartalmát azonban az egyébként legitimálható korlátozás sem érintheti, hiszen ez már az alapjog kiüresedéséhez vezetne.²³⁰ Ez egy abszolút korlátnak tekinthető a szükségesség-arányosság-teszt alkalmazhatóságát illetően.

Alapjog lényeges tartalmát olyan állami beavatkozás korlátozza, amelynek folytán az már nem képes betölteni voltaképpeni védelmi funkcióját, nem tudja kifejezni a céljának megfelelő hatását. A lényeges tartalmat érintő alapjog-korlátozás eleve alkotmányellenes, és más alapjogok, intézmények, célok és értékek érvényre juttatására hivatkozó alkotmányos indokokkal nem menthető ki.²³¹

Felvethető, hogy a hivatkozott AB határozatok az Alkotmányt értelmezték,²³² így a megállapítások csak korlátozottan érvényesek az Alaptörvény rendelkezéseire. Az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében lefektetett követelményt – igaz, álláspontom szerint a jelentéstartalmat némileg felpuhító megfogalmazásban – az Alaptörvény is tartalmazza.²³³ Figyelembe véve az Alkotmány és az Alaptörvény büntetőhatalommal kapcsolatos rendelkezéseinek nagyfokú kontinuitását,²³⁴ álláspontom szerint JUHÁSZ ZOLTÁN megállapításával ma is egyet lehet érteni.²³⁵ Analógiaként szolgálhat a halálbüntetés alkotmányellenességét kimondó AB határozat:²³⁶ amennyiben az élet végleges és megmásíthatatlan elvétele az élethez való jog lényeges tartalmának elvonását jelenti, a személyi szabadságtól való végleges megfosztás hasonlóan alapjogot kiüresítő, azaz alkotmányellenes büntetés.

4.8. A nemzeti szuverenitás kérdéséről

A társadalmi közmeggyőződéssel nem harmonizáló EJEB-döntések esetében rendszeresen előkerül a nemzeti szuverenitással kapcsolatos érv is: a nép által demokratikusan választott törvényhozót hogyan korlátozhatja egy szuverenitással nem rendelkező – *horribile dictu*

²²⁸ A kifejezést a 10/1992. (II. 5.) és 11/1992. (III. 5) AB határozatok emelik át a jogelméleti fogalomvilágból a pozitív jogi fogalmak közé, részletesen a 30/1992. (V. 26.) AB határozat fejti ki. (A dogmatikai fogalomtípusok és a "pozitívjogiasodás" jelenségéhez lásd JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2007. pp. 23skk.) Az alkotmányos büntetőjog fogalmával kapcsolatos vitával – létezésének említésén felül – ehelyütt nem foglalkozom.

²²⁹ 26/1999 (IX. 8.) AB határozat.

²³⁰ JUHÁSZ ZOLTÁN: *Jog a reményhez. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről*. In: *Fundamentum*, 2005/II, 88–91. p. 89.

²³¹ 56/1995 (IX. 15.) AB határozat.

²³² Az itt hivatkozott szabályt a 8. § (2) bekezdés tartalmazta.

²³³ Magyarország Alaptörvénye, I. Cikk (3) Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.

²³⁴ LÉVAY MIKLÓS: *Az alkotmányos büntetőjogtól az alkotmányos kriminálpolitikáig*. In: HAJDÚ JÓZSEF [főszerk.]: *90 éves a szegedi jogászképzés*. Szeged, 2013. 113–133. p. 113.

²³⁵ Megjegyzendő, hogy az Alkotmányhoz képest az Alaptörvényben a büntetőhatalom visszafogottabb önkorlátozását és az állami büntetőhatalom körének bővítését állapítja meg LÉVAY MIKLÓS: *Büntetőhatalom és Alkotmány, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre*. In: DRINÓCZY TÍMEA – JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Alkotmányozás Magyarországon, I. kötet*. Budapest–Pécs, 2013. 201–219. p. 214.

²³⁶ 23/1990 (X. 31.) AB határozat

külföldi – bíró vagy bíróság?²³⁷ Mára azonban meglehetősen széles körben elfogadott tétel, hogy a szuverenitás eredeti (JEAN BODIN, THOMAS HOBBS, stb.) és klasszikus (CARL SCHMITT, HANS KELSEN) tartalma és magyarázata egyaránt összeegyeztethetetlen a modernkori szuverenitás fogalmával és tartalmával. BIHARI MIHÁLY álláspontja szerint a koncepció magyarázó ereje ma már olyan gyenge, a fogalom annyira elnyűtt és félremagyarázásokkal terhelt, hogy teljes egészében el kellene vetni.²³⁸ Az oszthatatlan szuverenitáskoncepcióval szemben kizárólag a megosztható és többemű szuverenitás (*pooled sovereignty*) koncepcióját tartja elfogadhatónak CSATLÓS ERZSÉBET. E teória figyelembe veszi azt, hogy a nemzetközi együttműködési formák mellőzhetetlen elemei az állami működésnek.²³⁹ JAKAB ANDRÁS szintén kimutatja a szuverenitásteória államok közötti „nehéztüzérség”-jellegét. E hatás kiküszöbölésére kidolgozta a fogalmat lényegében semlegesítő értelmezést.²⁴⁰

Álláspontom szerint tarthatatlan a fent kritizált, elavult szuverenitáskoncepcióból levezethető megközelítés, mely szerint az Európa Tanács tagjai vagyunk ugyan, de az EJEB e döntését a ratifikáció idején még nem hozta meg, ezért az TÉSZ tiltására nem terjed ki az állami – végső soron választópolgári – konszenzus, e nélkül pedig a nemzetközi tiltás sérti az állam – és végső soron a nép – szuverenitását. Példának okáért gondoljunk a futballra: a mérkőzés előtt, a szabályok és a bíró ismeretében mindenki szabadon eldöntheti, hogy bekapcsolódik-e a játékba. A részvétel mellett döntő játékosnak azonban a mérkőzés közben a bíró döntését akkor is el kell fogadnia, ha azzal nem ért egyet – vagy így tesz, vagy kiáll a játékból, ami szintén jogában áll.²⁴¹ Magyarország úgy döntött, hogy részt vesz az Európai Tanács nevű játékban, s ennek részeként elfogadta az EJEE-t, mint rá kötelező szabályösszességet. Az állam főhatalma abban a döntésben nyilvánul meg, hogy részese kíván lenni e közösségnek, a szabályok közötti *cherry-pickingre* azonban – sem neki, sem más „játékosnak”²⁴² – nincsen lehetősége.²⁴³

²³⁷ E dilemmát nevezi a szakirodalom *countermajoritarian difficulty*nek, vö.: SOMIN, ILYA: *Political Ignorance and the Countermajoritarian Difficulty*. In: Iowa Law Review, Vol. 89, No. 4, 1287–1371.

²³⁸ BIHARI MIHÁLY: *A modern szuverenitás elméleti alapjai*. In: MTA Law Working Papers, 2014/51. p. 1. <http://goo.gl/04MOKw>

²³⁹ CSATLÓS ERZSÉBET: *A közös kül- és biztonságpolitika és a tagállami szuverenitás*. In: Kül-Világ, 2010/4. 64–87. pp. 66sk. <http://goo.gl/EVO3TG>

²⁴⁰ JAKAB, ANDRÁS: *Neutralizing the Sovereignty Question*. In: European Constitutional Law Review, Vol. 3. 375–397.

²⁴¹ A futballjáték-hasonlatot is JAKAB ANDRÁS tanulmánya ihlette, vö. pp. 395skk.

²⁴² A *völkerrechtsfreundliche Auslegung*, azaz a nemzetközi jog iránti „baráti” jogértelmezés számos európai Alkotmánybíróság, illetve hasonló funkciójú fórum gyakorlatában jelen van. KOVÁCS PÉTER: *Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletére való hivatkozás újabb formulái és technikái a magyar Alkotmánybíróság valamint néhány más európai alkotmánybíróság mai gyakorlatában*. In: Alkotmánybírósági Szemle, 2013/2. 73–84. p. 81. Hasonló értelemben használatos a *favor conventionis* kifejezés is.

²⁴³ A korlátlan népszuverenitás elfogadása automatikusan a mindenható-paradoxonhoz vezet, hiszen egy korlátlan hatalmú entitásnak képesnek kell lennie egymást kizáró igények kielégítésére is. Az ismert példa szerint egy mindenható teremtő létrehozhat egy olyan nehéz követ, amit ő maga sem tud megemelni, de ezzel párhuzamosan képesnek is kell lennie rá, hogy megemelje.

5. Zárszó

A dolgozat igyekezett áttekintést nyújtani a feltételes szabadulás lehetőségét kizáró szabadságvesztéssel kapcsolatban felmerülő jogi, dogmatikai kérdésekről. Rövid történeti-komparatív vizsgálatot követően a strasbourgi EJEE vonatkozó gyakorlatát tekintettük át. Kifejtettem, hogy a remény jogának dogmatikai fogalmát elvetendőnek tartom, annak maximum jogelméleti szinten lehet létjogosultsága, de én leginkább a fölösleges jogi fogalmak kategóriájába sorolnám.²⁴⁴ A de lege lata hazai szabályozás vizsgálata során arra a következtetésre jutottunk, hogy a jelenleg fennálló jogi helyzet tarthatatlan, rendezésre szorul, ennek legmegfelelőbb útjaként pedig az Alkotmánybíróság megfelelő jogértelmezésen alapuló döntését nevezve meg, végezetül érintettük a személyi szabadság jogának kiüresítésével, a köztársasági elnök kegyelmi jogkörével és a népszuverenitással kapcsolatos problémákat, vázolvva az általam helyesnek tartott megközelítést.

Összegző tételként fogalmazható meg, hogy a megfelelő időközönként, átlátható, törvényes szempontok érvényesülésével felülvizsgált életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés álláspontom szerint minden, a viták során felmerült legitim alapjogkorlátozási indokot (*Rechtfertigung*) kielégítő büntetés. Nem lehet továbbá az elkövető társadalmi veszélyességére hivatkozni, ha az elítélést évtizedekkel követő felülvizsgálati eljárásban egy arra feljogosított bírói szerv ennek hiányát állapítja meg (*res judicata*).

Amennyiben e büntetés minden konkurens alkotmányos érdeket megfelelően érvényre juttat, az ennél súlyosabb alapjogkorlátozás, a TÉSZ a korlátozás legkisebb szükséges mértékén túlmegy, azaz aránytalan.²⁴⁵ Ennél fogva – minden egyéb szempont irrelevanciája mellett – alkotmányellenes.²⁴⁶

Felvethető – s itt nem titkolt céloom egy vitaindító, provokatív gondolat kifejtése –, hogy voltaképpen nem másról van szó, mint hogy a TÉSZ-szel kapcsolatos *communis opinio* hibásnak bizonyult: az alkotmányozó, jogalkotó és a jogalkalmazó szervek egyaránt elfogadták az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó és a TÉSZ megengedhetőségét, társadalmi szükségességét elismerő *herrschende Meinung*ot, uralkodó véleményt.²⁴⁷ Később bebizonyosodott, hogy a két vélemény – eddig fel nem ismert, implicit következményeik okán – összeegyeztethetetlen. Ilyen esetben az uralkodó vélemény nemhogy támadható, ez egyenesen feladata a dogmatikai tisztaság – és ezáltal a jogbiztonság, közvetve a társadalom hatékony működése – elősegítését célul tűző, a „joggyakorlat szolgálólányának” szerepét magának vindikáló jogtudományi megközelítésnek.²⁴⁸

²⁴⁴ A kategorizáláshoz lásd JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Pécs–Budapest, Campus Dialóg, 2007. pp. 26sk.

²⁴⁵ A legenyhébb eszköz alkalmazásának követelménye megjelenik pl. a 30/1992 (V. 26) AB határozatban, de levezethető az alkotmányos büntetőjog, absztraktabban a jogállamiság követelményéből is. SZABÓ ANDRÁS: *A büntetőjog reformjáról és a reform büntetőjogáról*. Kriminológiai Közlemények 26–27. pp. 20sk.

²⁴⁶ Az alapjogok kollíziója esetén alkalmazandó tesztet az 56/1995 (IX. 15.) AB határozat alkotta meg. Hasonló végkövetkeztetésre jut JUHÁSZ ZOLTÁN: *Jog a reményhez. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről*. Fundamentum, 2005/II, 88–91. p. 90.

²⁴⁷ Voltaképpen fogalmazhatnánk úgy is, hogy a *communis error facit jus* jelenségének extrém példájával állunk szemben: a jogalkotó úgy értelmezte az Alkotmányt és az Alaptörvényt, mint ami nem tiltja a TÉSZ-t, ez az értelmezés azonban később egyértelműen tarthatatlanná vált. Extrém egyrészt a tévedés alkotmányi szintű lecsapódása (az Alaptörvény esetében maga a *pouvoir constituant* is tévedésben volt!), másrészt pozitív jogi megjelenése (a Btk. rendelkezéseiben).

²⁴⁸ A kifejezések és a jelenség elméleti leírása egyaránt JAKAB ANDRÁSTól származik. JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete*. Budapest–Pécs, Campus Dialóg, 2007. pp. 32skk

Zárszóként ismét hangsúlyosan szükséges kiemelni, hogy az államnak a reintegráció elősegítésével kapcsolatos kötelezettsége és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének biztosítása a TÉSZ eltörlése után sem jelenti távolról sem automatikusan azt, hogy egy adott elítélt valaha is szabadulni fog. Amennyiben saját magatartása, egyéni körülményei ezt kizárják, az államnak a társadalom védelme érdekében a szabadságelvonó büntetést – a következő felülvizsgálatig – fenn kell tartania. Vitatkoznék tehát azzal a megállapítással, hogy a TÉSZ intézményének abolíciója a magyar büntetőjogot „fogatlan tigrissé” degradálná.²⁴⁹ Álláspontom szerint sokkal inkább azt segítene megakadályozni, hogy a büntetőpolitika elefánt legyen az alapjogok porcelánboltjában...

²⁴⁹vö. POLGÁR ANDRÁS: *Egy szankció védelmében. – A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről.* In: *Bűnügyi Szemle.* 2009/4, 39–43. p. 43.

6. Bibliográfia

Szakirodalom

- A matter of life and death: The Effect of Life-without-Parole Statutes on Capital Punishment.*
In: Harvard Law Review, Vol. 119, No. 6. 1838–1854.
- ABLONCZY BÁLINT: *Az Alkotmány nyomában. Beszélgetések Szájer Józseffel és Gulyás Gergellyel.* Budapest, 2011.
- Amnesty International and Human Rights Watch (2005): *The rest of their lives: Life without parole for child offenders in the United States.* New York: Human Rights Watch.
<http://goo.gl/zzOpPN>
- ANTAL SZILVIA – SOLT ÁGNES: *A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata.* Börtönügyi Szemle, 2013/1. 65–71.
- APPLETON, CATHERINE – GRÖVER, BENT: *The Pros and Cons of Life Without Parole.*
- BÁN TAMÁS: *A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények.*
In: Fundamentum 1998/4. 119–127.
- BÁN TAMÁS: *Fórum – Strasbourg és a magyar joggyakorlat.* In: Fundamentum 2005/1. 46–49.
- BEDAU, HUGO ADAM: *Imprisonment vs. Death: Does Avoiding Schwarzschild's Paradox Lead to Sheleff's Dilemma?* In: Albany Law Review (1990) 54 (3/4), 481–495.
- BIHARI MIHÁLY: *A modern szuverenitás elméleti alapjai.* In: MTA Law Working Papers, 2014/51. <http://goo.gl/04MOKw>
- BLUTMAN LÁSZLÓ: *A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél.* Jogtudományi Közlöny, 2009. évfolyam. 301–316.
- BOWERS, WILLIAM J.: *Research Note on the Death Penalty: Capital Punishment and Contemporary Values: People's Misgivings and the Court's Misperceptions.* In: Law & Society Review (1993) 27/1, 157–176.
- BRUSZT, ÁGNES: *Right to hope? Legal analysis of life imprisonment without parole.* Thesis, CEU, Budapest College, 2010.
- CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZI TÍMEA – ZELLER JUDIT: *Túl az alkotmányon...* Közjogi Szemle 2010. december. 1–12.
- COHN, MARGIT – GRIMM, DIETER: *'Human dignity' as a constitutional doctrine.* In: TUSHNET, MARK – FLEINER, THOMAS – SAUNDERS, CHERYL [szerk.]: *Routledge Handbook of Constitutional Law,* New York, 2013. 193–205.
- CORNISH, DEREK – CLARKE, RONALD [szerk.]: *The Reasoning Criminal.* Springer-Verlag, New York, 1986.
- CSATLÓS ERZSÉBET: *A közös kül- és biztonságpolitika és a tagállami szuverenitás.* In: Kül-Világ, 2010/4. 64–87.
- FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Kriminálpolitika.* Budapest, 1987.
- GARAMI LAJOS: *Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának problémái.* In: Börtönügyi Szemle 1999/2. 56–63.
- GRÁD ANDRÁS – WELLER MÓNIKA: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve.* Budapest, HVG-ORAC, 2010.
- HAGYMÁSI KORNÉLIA: *Végtelen idő a rácsok mögött.* In: Börtönügyi Szemle, 2009/2. 61–76.
- JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Az Alkotmány kommentárja II.* Budapest, 2009.
- JAKAB ANDRÁS: *A magyar jogrendszer szerkezete.* Pécs–Budapest, Campus Dialóg, 2007.
- JAKAB ANDRÁS: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei.* Budapest, 2011.

- JAKAB ANDRÁS: *Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud?* In: *Jogesetek Magyarázata*, 2010/1. 83–93.
- JAKAB ANDRÁS: *Ki a jó jogász?* In: *JURA* 2005/1. 95–100.
- JAKAB, ANDRÁS: *Neutralizing the Sovereignty Question*. In: *European Constitutional Law Review*, Vol. 3. 375–397.
- JOHN STUART MILL beszéde. *Parliamentary Debates, House of Commons, 21 April 1868. Vol. 191 §§ 1848-49*.
- JOHNSON, ROBERT – MCGUNIGALL-SMITH, SANDRA: *Life Without Parole, America's Other Death Penalty*. In: *The Prison Journal*, vol. 88/2 (2008). 328–346.
- JUHÁSZ ZOLTÁN: *Jog a reményhez. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről*. In: *Fundamentum*, 2005/II, 88–91.
- KÁDÁR ANDRÁS KRISTÓF – KARSAI DÁNIEL: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga a gyakorlat számára*. Novissima, 2013.
- KARSAI DÁNIEL: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről*. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2014/1. 70-77.
- KARSAI DÁNIEL: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről*. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2014/1. 70-77. p. 76., 28. lábjegyzet.
- KELEMEN ÁGNES: *A halálbüntetés eltörlése és az életfogytiglani szabadságvesztés gyakorlata Angliában*. *Magyar Jog*, 1991/1. 43–49.
- KEREZSI KLÁRA: *Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében*. In: IRK FERENC [szerk.]: *Kriminológiai tanulmányok 39*. Budapest, 2002. 72–104.
- KISZELY PÁL – NAGY ISTVÁN: *Az idő rabságában. A hosszú időre ítélték büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben*. In: *Börtönügyi Szemle* 2012/3. 1–16.
- KISZELY PÁL: *Merre tovább, magyar életfogytiglan? Az extrém hosszú ítéletek végrehajtásának tapasztalatai a Szegedi Fegyház és Börtönben*. *Börtönügyi Szemle*, 2013/1. 47–64.
- KORINEK LÁSZLÓ: *A büntetőpolitika irányelvei Magyarországon*. In: JAKAB ANDRÁS – TAKÁCS PÉTER [szerk.]: *A magyar jogrendszer átalakulása*. Budapest, 2007. 473–497.
- KORINEK LÁSZLÓ: *Irányzatok a kriminológiai gondolkodás fejlődésében*. Budapest, 2005.
- KOVÁCS PÉTER: *Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletére való hivatkozás újabb formulái és technikai a magyar Alkotmánybíróság valamint néhány más európai alkotmánybíróság mai gyakorlatában*. In: *Alkotmánybírósági Szemle*, 2013/2. 73–84.
- KOVÁCS PÉTER: *Valami ketyeg alattunk... (Nemzetközi jogi kötelezettségeink és belső jogi szabályozásunk egyes kirívó ellentmondásairól)* In: BRAGYOVA ANDRÁS [szerk.]: *Ünnepi Tanulmányok Holló András 60. születésnapjára*. Miskolc, 2003. 245–279.
- KŐHALMI LÁSZLÓ: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés a magyar büntetőjogban*. *Börtönügyi szemle*, 2006/3. 35–43. p. 43.
- Lassan hozzáfoghatunk a tényleges életfogytiglani büntetést ellenzők ligájának megalapításához*. FAHIDI GERGELY interjúja OROSZ BALÁZS ügyvéddel. *Fundamentum*, 1998/4. 33–38.
- LÉVAY MIKLÓS: *A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon*. In: JAKAB ANDRÁS – TAKÁCS PÉTER [szerk.]: *A magyar jogrendszer átalakulása*. Budapest, 2007. 497–515.
- LÉVAY MIKLÓS: *Az alkotmányos büntetőjogtól az alkotmányos kriminálpolitikáig*. In: HAJDÚ JÓZSEF [főszerk.]: *90 éves a szegedi jogászképzés*. Szeged, 2013. 113–133.
- LÉVAY MIKLÓS: *Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről*. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2012/3. 74–78.

- LÉVAY MIKLÓS: *Büntetőhatalom és Alkotmány, különös tekintettel a bűncselekményé nyilvánításra és a büntetésekre*. In: DRINÓCZY TÍMEA – JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Alkotmányozás Magyarországon, I. kötet*. Budapest–Pécs, 2013. 201–219.
- LÉVAY, MIKLÓS: *Life Imprisonment without Parole, Human Rights and Constitutionalism*. In: MATJAŽ AMBROŽ–KATJA–FILIPČIČ–ALEŠ ZAVRŠNIK [szerk.]: *Zbornik za Alenko Šelih. Essays in Honour of Alenka Šelih*. Ljubljana: Slovenska Akademija Znanosti in Umentnosti, 2013. 331–341.
- MALLESON, KATE – MOULES, RICHARD: *The Legal System*. Oxford University Press. 2010. Negyedik Kiadás.
- MOLNÁR TAMÁS: *Az új Alaptörvény rendelkezései a nemzetközi jog és a belső jog viszonyáról*. In: DRINÓCZY TÍMEA – JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Alkotmányozás Magyarországon, II. kötet*. Budapest–Pécs, 2013. 83–93.
- NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, HVG-ORAC, 2011.
- NAGY FERENC: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről*. In: *Cséka Ervin emlékkönyv*. Szeged, 1992. 377–398.
- NAGY FERENC: *Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépességről*. In: *Börtönügyi Szemle* 2013/1. 1–16.
- NAGY FERENC: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához*. Budapest, HVG-ORAC, 2005.
- POLGÁR ANDRÁS: *Egy szankció védelmében – A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről*. In: *Bűnügyi Szemle*. 2009/4, 39–43.
- POLT PÉTER (szerk.): *Új Btk. Kommentár, II. kötet*. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013.
- RASCH, WILFRIED: *The effects of indeterminate detention – A Study of Men Sentenced to Life Imprisonment*. In: *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 4. (1981) 417–431.
- SOLT ÁGNES: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata*. *Börtönügyi Szemle* 2009/2.
- SÓLYOM LÁSZLÓ: *Alkotmánybírói módszerek a döntés vállalására illetve elhárítására*. In: *Iustum, Aequum Salutare*, Budapest, 1998. 249–268.
- SOMIN, ILYA: *Political Ignorance and the Countermajoritarian Difficulty*. In: *Iowa Law Review*, Vol. 89, No. 4, 1287–1371.
- SZABÓ ANDRÁS: *A büntetőjog reformjáról és a reform büntetőjogáról*. *Kriminológiai Közlemények* 26–27.
- SZABÓ ANDRÁS: *Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása*. In: SZABÓ ANDRÁS [szerk.]: *Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása*. Budapest, 2000. 11–29.
- SZOMORA ZSOLT: *Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben*. In: DRINÓCZY TÍMEA – JAKAB ANDRÁS [szerk.]: *Alkotmányozás Magyarországon, I. kötet*. Budapest–Pécs, 2013. 257–274.
- SZYDŁO, MAREK: *Free Life after Life Imprisonment as a Human Right under the European Convention*. In: *European Constitutional Law Review*, Vol 9. 501–512.
- TALLACK, WILLIAM: *Penological and Preventive Principles*. London, 1889.
- TOPALLI, VOLKAN: *Criminal Expertise and Offender Decision-Making: An Experimental Analysis of How Offenders and Non-Offenders Differentially Perceive Social Stimuli*. In: *British Journal of Criminology* 45. (2005). 269–245.
- TÓTH MIHÁLY: *Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetséges jövőjéről*. MTA JTI blog. <http://goo.gl/hlc4bv>
- TÓTH MIHÁLY: *Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről*. Online szacikk. <http://goo.gl/1p5L9x>

- VIG DÁVID: *Izoláció a társadalomvédelem bővületében: határozatlan ideig tartó szabadság-megvonás Európában.* In: Kriminológiai Tanulmányok 46. Budapest, 2009. 38–53.
- VOLOKH, EUGENE: *The Mechanisms of the Slippery Slope.* Harvard Law Review, Vol. 116, No. 4. 1026–1137.
- WELLER MÓNIKA: *Fórum – Strasbourg és a magyar joggyakorlat.* In: Fundamentum 2005/1. 59–61.
- WILSON, FRED: *John Stuart Mill.* In: ZALTA, EDWARD N. [szerk.]: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2014 Edition)
- WYNGAERT, CHRISTINE VAN DEN: *Applying the European Convention on Human Rights to Extradition: Opening Pandora's Box?* In: International & Comparative Law Quarterly, vol. 39/04 (1990). 757–779.

Újságcikk, közlemény

- A Fidesz-frakció közleménye.* 2014. május 20. MTI-OS.
- BARRETT, DAVID: *Calls Grow to Boycott 'Toxic' Human Rights Court,* The Telegraph, 2013. július 9. <http://goo.gl/MgP8Zu>
- BBC: *Belgian murderer Van Den Bleeken wins 'right to die'.* 2014. szeptember 15. <http://goo.gl/MMJQS5>
- Interjú Répássy Róberttel.* Kossuth Rádió, 180 perc, 2014. szeptember 23.
- Interjú Trócsányi Lászlóval.* hvg.hu, 2014. szeptember 21. <http://goo.gl/AvnJQa>
- Interjú Trócsányi Lászlóval.* Jogi Fórum, 2014. szeptember 12. <http://goo.gl/qsnWe8>
- Orbán: Meg kell védeni az életfogytiglant.* Index.hu, 2014. 05. 20. <http://goo.gl/g9vKje>
- ROZENBERG, JOSHUA: *UK pullout from European rights convention would be 'total disaster'.* The Guardian, 2013. június 4. <http://goo.gl/Z8VoKm>
- Sólyom: Vissza a könyvtárba. Riport Sólyom László és Kis János könyvbemutatójáról.* Index.hu, 2014.05.18. <http://goo.gl/nJMxt8>
- WATT, NICHOLAS – TRAVIS, ALAN: *Tory Ministers Condemn ECHR Ruling on Whole-life Prison Sentences,* The Guardian, 2013. július 10. <http://goo.gl/DBcXvW>

Jogszabályok, egyezmények

Magyarország Alaptörvénye

Az Alaptörvény második módosítása

Az Alaptörvény negyedik módosítása

Brazília, Portugália, Costa Rica, Kolumbia és Salvador alaptörvénye
(constituteproject.org)

Emberi Jogok Európai Egyezménye az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről

Murder (Abolition of Death Penalty) Act of 1965

1949. évi XX. tv. A Magyar Köztársaság Alkotmánya

1978. évi IV. tv. a Büntető Törvénykönyvről

1991. évi LXIV. tv. a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

1993. évi XXXI. tv. az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

1995. évi III. tv. a Strasbourgban, 1987. november 26-án kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény kihirdetéséről

1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról

2011. évi CLI. tv. az Alkotmánybíróságról

2011. évi CLXI. tv. a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

2012. évi C. tv. a Büntető Törvénykönyvről

Egyéb bírói döntések

BVerfGE 45, 187 - *Lebenslange Freiheitsstrafe* (1977)

Graham v. Florida 130 S. Ct. 2011, 2021

Lau Cheong v. Hong Kong Special Administrative Region [2002] HKCFA 18.

Legfelsőbb Bíróság Bf. V. 93/2000. számú végzése

R v. Latimer [2001] 1 S.C.R. 3

R v. Secretary of State for the Home Department, ex p. Doody [1993] UKHL 8

State v. Likuwa [2000] 1 LRC 600

State v. Philibert [2007] SCJ 274

Dodo v. the State (CCT 1/01) [2001] ZACC 16

Ajánlás, állásfoglalás

Rec(2003)22. számú ajánlás a feltételes szabadságra bocsátásról, 2003. szeptember 24.

Rec(2006)2. számú ajánlás az európai börtönszabályzatáról, 2006. január 11.

Velencei Bizottság, 621/2011. számú vélemény

AB határozatok

23/1990. (X. 31.) AB határozat

39/1991. (VII. 3.) AB határozat

48/1991. (IX. 29.) AB határozat

10/1992. (II. 5.) AB határozat

11/1992. (III. 5) AB határozat

28/1992. (IV. 30.) AB határozat

30/1992. (V. 26) AB határozat

53/1993. (X. 13) AB határozat

2/1994. (I. 14.) AB határozat

56/1995 (IX. 15.) AB határozat

26/1999 (IX. 8.) AB határozat
18/2004 (V. 25.) AB határozat
7/2005. (III. 31) AB határozat
41/2005. (X. 27.) AB határozat
144/2008. (XI. 26.) AB határozat
8/2011. (II. 8.) AB határozat
61/2011. (VII. 13.) AB határozat
166/2011. (XII. 20) AB határozat
32/2012. (VII. 4.) AB határozat
22/2013. (VII. 19.) AB határozat
13/2014. (IV. 18.) AB határozat
23/2014. (VII. 15.) AB határozat

Strasbourggi döntések

34973/05. sz. kérelem
A. v. the United Kingdom, no. 100/1997/884/1096.
Aksoy v. Turkey no. 21987/93. § 62.
Allen v. the United Kingdom, no. 25424/09. § 40.
Becker v. Belgium, no. 214/5. § 7.
Einhorn v. France, no. 71555/01 § 27.
G.B. v. Bulgaria, no. 42346/98., *admissibility decision*.
Greece v. the United Kingdom, no. 176/56.
Iorgov (II) v. Bulgaria, no. 36295/02.
Ireland v. the United Kingdom, no. 5310/71.
Kafkaris v. Cyprus, no. 21906/04.
Kmetty v. Hungary, no. 57967/00.
Kotälla v. the Netherlands, no. 7994/77.
Mastromatteo v. Italy [GC] no. 37703/97.
Murray v. The Netherlands, no. 10511/10.
N.E. v. the United Kingdom, no. 12553/86.
Nivette v. France, admissibility decision, no. 44190/98.
Pretty v. the United Kingdom, no. 2346/02.
S.W. v. the United Kingdom, no. 20166/92.
Soering v. The United Kingdom, no. 14038/88.
Törköly v. Hungary, admissibility decision no. 4413/06.
Tyrer v. The United Kingdom, no. 5856/72
Tyrer v. the United Kingdom, no. 5856/72.
V.C. v. Slovakia, no. 18968/07.
Vinter and Others v. The United Kingdom [GC], nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10.

Az internetes hivatkozások utolsó betöltésének ideje egységesen: 2014. szeptember 29.